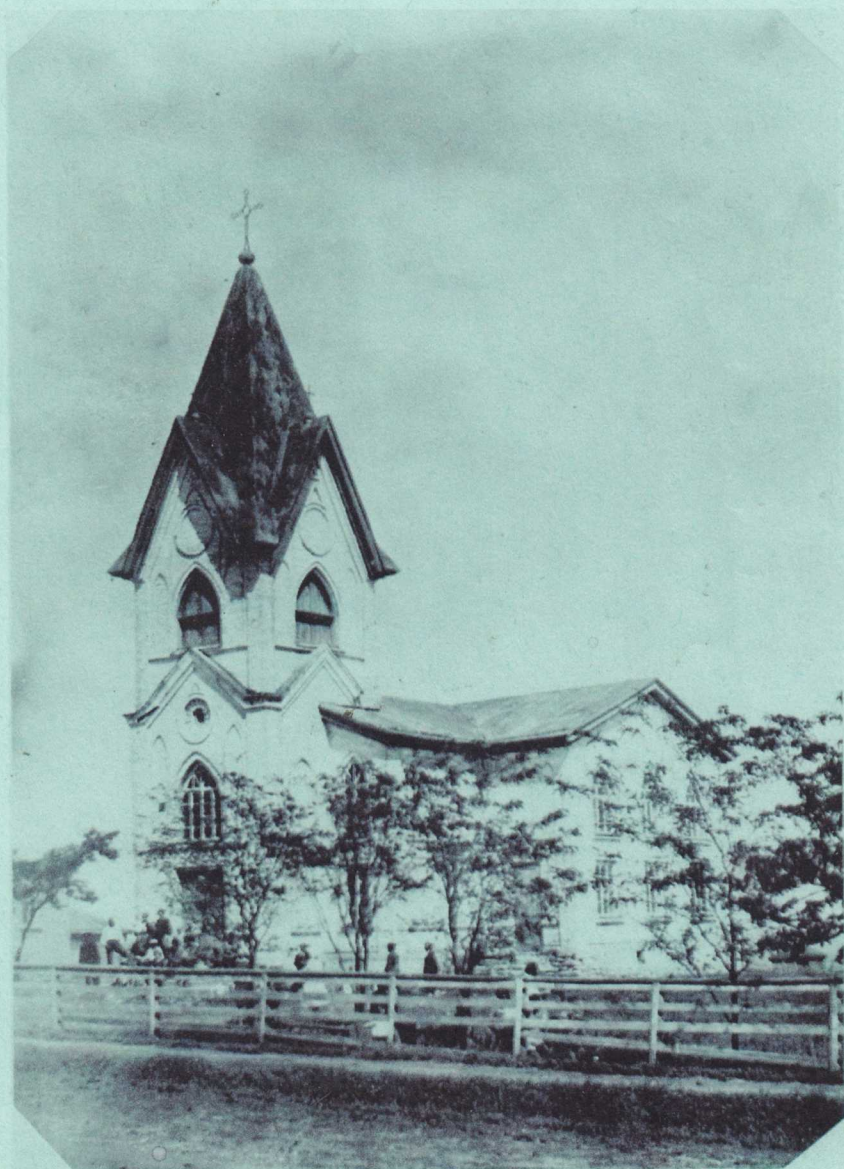

KALEV NÕMM

**MÕNED KILLUD
ALLMÄE KÜLA AJALOOST**

2007

KALEV NÕMM

**MÕNED KILLUD
ALLMÄE KÜLA AJALOOST**

**2007
TALLINN**

Allmäe kiriku pühitsemine toimus 1907.a. 29. aprillil. Arhitekt insener Rait.

Kalev Nõmm

Sündis 21. oktoobril 1921.

Suri 12. aprillil 1994.

EESSÕNA

Kallis lugeja, võib olla mõnele teist ei ütle need kirjapandud mälestuskillud Allmäe külast esmapilgul suurt midagi, kuid Põhja-Kaukaasia eestlastele on see mitme põlvkonna esivanemate elatud ja elamata jäänud elu ja saatus, see on killuke meie rahva saatusest ja ajaloost. Seda peab teadma ja seda vajab eestlane, et osata õigesti hinnata oma maa praegust iseseisvust ja inimeste vabadust ning olla valmis oma isamaad ja oma kodu ka kaitsma.

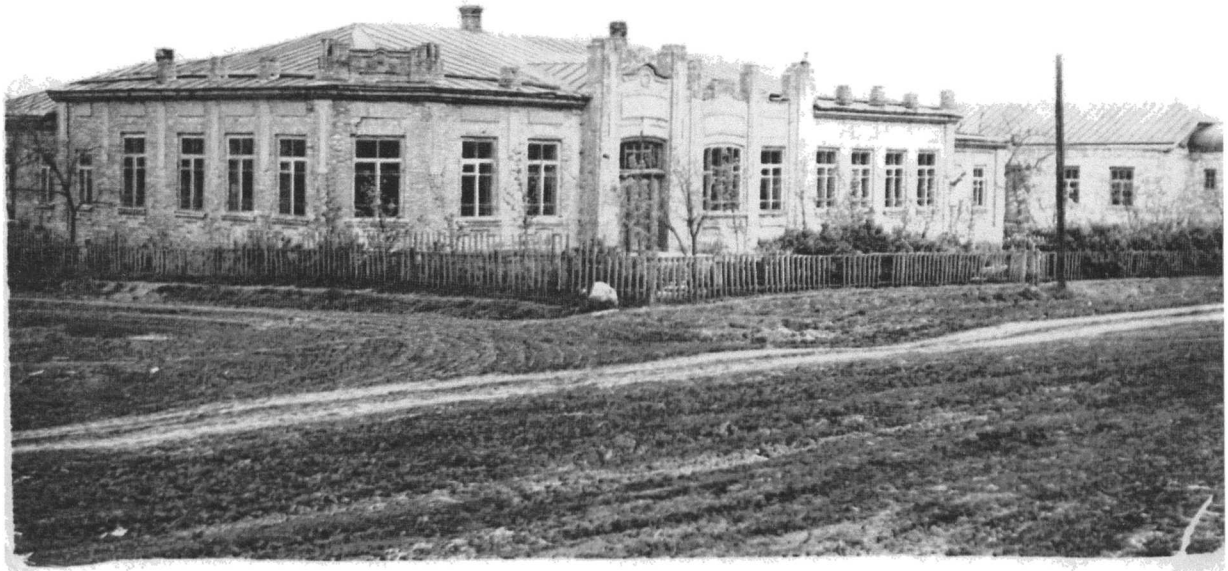
Tänutundega toon ära nende inimeste nimed, kes enda ja oma lähedaste inimeste mälestusi meiega lahkelt jagasid, ja need oleksid Aliide Papp (Peri), Liisi Maar (Vimmer), Hilda Heno (Aju), Gustav Heno, Martin Nõmm, Eduard Jõgismann, Oskar Morgen ja Salme Riga (Jõgismann).

Ma tänan toetuse ja abi eest Hilda Sabbot. Tänu temale sai see kirjapanek üldse ette võetud ja lõpule viidud.

Allmäe asunduse inimeste elu ja saatus kirjapanekul olid mulle suureks abiks Eesti Rahva Muuseumis asuvad Laura Pihlapuu (Kangur) (9.XI 1901- 01.01.1982) mälestused (100 trükilehte, hulgaliselt fotosid) eestlaste väljarändest eelmisel sajandil Kodavere kihelkonnast ja nende elust Livonia asunduses Kubanimaal. Laura Pihlapuu täitis sellega enda kohust koduküla rahva ees, ta unistas ja väga lootis näha kunagi seda kirjatööd trükituna. Et see ei ole senini ilmunud, on meie kõigi võlg eesti rahva ja Laura Pihlapuu ees. Ma väga loodan, et see mälestuste kogu kunagi ilmub. Meid kohustab selleks Juhan Liiv: „Kes mineviku ei mäleta, elab tulevikuta!“.

Kõigile vastutulelikkuse ning abi eest siiras ja suur tänu!

Kalev Nõmm

Allmäe kool avati 1910. aastal.

1994. aastal tähistab Allmäe küla Põhja-Kaukaasias oma 125. aastapäeva. Allmäe küla eestlaste elu ja saatus on osa eesti rahva saatusest ja ajaloost. Iga kild meie esivanemate elust Venemaal ja mujal on kild meie rahva vaimuvarast ning väärib talletamist.

Allmäe küla (Allmäe küla asub Stavropoli kraisis Doni-äärses Rostov-Mineralnõje Vodõ vahelise raudtee lähedal (7 km raudteest lõuna poole). Külast on Nevinnomõsski linna 25 km ja Kursavka (rajoonikeskus) 18 km), ühe suurema ja rikkama eesti asunduse saatus on olnud õnnelik ning ränkraske, sellest eesti külast on tänaseks väga vähe järele jäänud.

Et paremini mõista Allmäe küla teket, peab rääkima Kassinka küla saatusest, mis asub Allmäe külast 5 km lõuna poole, looduslikult ilusas orus.

KASSINKA KÜLA TÕUS JA KIIRE LANGUS

Kassinka küla oli paljudele Põhja-Kaukaasias elavatele eestlastele esimeseks koduks. Küla asustati 1866. aasta 15. juunil. 1. augustil 1866. aastal oli August Doll (Stavropoli luteri usu kiriku õpetaja) Kassinkas, kus õnnistas surnuaia, kuhu pandi rist. Tulevasel kirikuplatsil peeti jumalateenistus, armulaual käis 100 inimese ümber. Siin alustati ka raha kogumist kiriku ehitamiseks. Oktoobrikuul olid kõigil peredel muldonnid (semlätkad) valmis (mainitakse ka seda, et muldonnid olid korstnatega). Külas elas 72 perekonda. Esimene külavanem oli Joosep Tint.

„Perno Postimehe“ 22. X 1867. a. nr. 8 kirjutati: „Vaesus on meil ütle mata suur ja prukanti kusagilt võtta“. See oli raske aeg. Eriti rasked olid esimesed kolm aastat. Iga revisjonihing sai 0,5 tiinu maad ja maksis 5 rubla hõbedat aastas renti.

Haigustest piinasid külmtõbi (malaaria) ja koolera (selle äge puhang oli 1866. aastal, haigus viis väga palju inimesi hauda).

Kiriku kohta mainitakse nii palju, et see oli 37 jalga pikk, 28 jalga lai ja 11 jalga kõrge, 7 akent ja 2 ust, kivivundament all, seinad olid saviplonnidest, maksumus 215 rubla ja mahutas 300 inimest.

Edumeelne mees oli külas Kaarel Albet, kes tellis ja luges „Perno Postimeest“. Albet ehitas külasse ka esimese tuuleveski (1867.a.) ja õlivabriku (1868. a.). 1870. ja 1879. a. laiendas neid. Omamoodi kurb oli selle eesti küla, Kassinka küla saatus. Nagu kirjeldavad L. Pihlapuu ja K.Kalmus, oli surm (epideemia) osa Kassinka küla peresid hauda viinud, mujal uued tekkivad külad enda rüppe võtnud ka varasemaid asukaid, kes lootsid mujal kiiremini paremale järjele tõusta. Nii jäi osa Kassinka rendimaadest tühjaks (seni oli maast puudus olnud) ja kroonu hakkas külast lahkunud eesti perede kruntidele ukraina talupoegi paigutama. K.Kalmus kirjutab: Nüüd jäid vanad asujad hädasse, väljale ei tohtinud enam atra ega äket jätta, teine päev neid enam ei olnud, väike venelasi tuli alati juurde. Tekkis arusaamatusi ka maa pärast. Kirikuõpetaja August Doll (1891. aastal siirdus Stavropoli luteri usu koguduse õpetaja August Doll Eestisse Mustjala koguduse õpetajaks. Tema kohale asus Karl Treufeldt. Temast peeti külas väga kõrgelt lugu, kui heast jutlustajast, seltsivast inimesest ning tema rahvusliku meelsuse pärast. Ta oli ka hea perekonna isa (tal oli perekonnas 10 last).

Peale tema elama asumist Vladikavkasi linna, mis sai ajutiselt luterlaste ühendamise keskuseks, oli külas kiriku õpetajaks A.Schults, kellesse oli jahe suhtumine tema sügava saksa aktsendi

pärast) soovitas eestlastele mujal maa omaks osta. (Maa hind oli tol ajal 11 rubla tiin, kubermangu äärealadel võis osta ka odavamalt, 6 rubla tiin).

Üle 70 perekonna, nende hulgas peaaegu kõik Kodavere kihelkonnast 1861. aastal ja hiljem Eestist väljarännanud rahvas, võttis seda nõu kuulda. Kassinka majad müüdi ukrainlastele, samuti palvemaja, mille eest saadi 300 rubla. Riigi rahadega ehitatud külavalitsuse maja tuli muidu käest anda, eeslaste vabatahtlikku tööd ehitamisel ei võetud arvesse. Lahkumine Kassinkast algas 1874. aasta kevadel. Kassinkas jäi nüüd ülekaal ukrainlastele. Kuidas eestlaste elu seal sujus, sellest loeme K. Alpoti kirjutisest „Eesti Postmehele“ (1876. nr.22) järgmist:“... väga vaene on venelastega ühes põllutööd teha: eestlane ei mõista mis venelane tahab, ega venelane, mis eestlane soovib. Kõige raskem on veel nende riiuasjade seletus. Eestlastel ei ole nende omas keeles mingit kohut ega järelkuulajat, sest kohtutallitajad on ju kõik venelased nende külas“. Viimased ümberasujad lahkusidki 1877. aastal Kassinkast Kalmõkkide stepi riigimaadele Stavropoli linnast 150 km põhja poole. See eesti küla sai nimeks Esto-Haginsk, inimesed kutsusid seda lihtsalt „Kalmuka“ külaks. Selline oli Kassinka küla saatus.

ALLMÄE KÜLAST

1868. aastal muutus intensiivsemaks talupoegade väljaränne Eestist, eriti Hiiumaalt, Virumaalt ja Läänemaalt.

1869. aasta suvel saabus Kassinka külla kaugelt kodumaalt arvukalt hiidlasi. Peamiselt neist, Hiiu saarelt väljarännanud inimestest tekkiski Kassinka naabruses uus eesti küla- Allmäe küla.

K.Kalmuse jutu järgi oli „See rahvas (hiidlased K. N.) tüli ning riiuga „all mäe“ elama asustatud, sest nad soovisid külast läbivoolava oja pärast Kassinkat oma kodupaigaks, „all mäel“ aga oli ainsaks veekoguks allikas. Poolenisti väevõimuga asustatud küla saigi nimeks Allmäe“.

H.Sibula andmetel on Allmäe küla asustatud 1869. aasta 17. märtsil, mil siia asusid esimestena elama Jaan Astel, Mihkel Kangur ja Mart Laar. Neile järgnesid teised. Samal aastal ehitati juba külas vallamaja ja asustati ka vallavalitsus ja- kohus. Esimene vallavanem oli edumeelne Mihkel Kangur. Kaks aastat hiljem, 1871. aastal alustas külas tööd ka post. Olemasolevatel andmetel oli Allmäel sel ajal (1870.a.) rahvast juba rohkem (500 hinge) kui Kassinkas (400 hinge). Siin oli peale hiidlaste palju rahvast Virumaalt (Jõhvi kandist), Tartu-, Lääne- ja Järvamaalt.

Meil tuleb kõrgelt hinnata esivanemate pürgimist vaimuvalguse poole. Esimene koolimaja ehitati 1879. aastal. Kool oli kaheklassiline. Enne seda õpetati lapsi taluhoonetes. Esimene

koolmeister külas oli Karel Nõmm, kes pidas seda ametit 10 aastat. Pärast teda oli 5 aastat õpetajaametis Karl Kevend, temale järgnes Johan Rodeman, kes õpetas lapsi 7 aastat. Pärast neid oli Karel Kärrik ja Jaan Jäger (töötas ühe aasta).

H. Sibul meenutab asunduse ajaloo kirjapanekul: "Rodeman oli üks kangesti rahva poole avitaja, kui kanged koolera ajad olid, siis tema keelas kõik tohtrirohud ära ja andis ise rohtusid, sellel, kes tema rohtusid võttis, ei juhtunud midagi, aga kes tohtrirohtusid võttis, see suri ära ka kohe". August Doll kirjutab: "Eesti Postimehes" (1868.a. nr.1): "Et küll rahvas nüüd jubba mitto aastat isamaast ära, siiski mõistsid ennamisti kõik lapsed heaste luggeda ja laul oli selge...".

1910. aastal valmis külas igati ajakohane koolimaja, millist võib eeskujuks seada ka praegu, nii oma arhitektuuri ja ehituse kvaliteedi kui ka ruumide paigutuselt (kool kannab nüüd oma kasvandiku, Nõukogude Liidu kangelase Joosep Laari nime). Endine koolidirektor Jaan Laar kirjutab oma mälestustes: "... see uhke hoone ehitati vana koolimaja asemele ning poisikesena koos isaga olin vooris või alusmüüri talgutel, koolimaja valmis 1910. a (Kalju Saaberi andmetel projekteeris küla koolimaja ja kiriku insener hr. Rait (vt. Maaleht nr. 17 1992) . Selle kooli esimene juhataja oli Helmi Rodeman ning teine juhataja oli Hans Rehtlane, kes oli minule ideaaliks, eeskujuks igas sammus".

Küla kiriku pühitsemine toimus 1907. aasta 29. aprillil (vana kalendri järgi). K. N kirjutab ajalehes „Ristirahva Pühapäevalehele“ (1907.a. nr. 24): "Pühitsemise päevast teada saades, ruttas igalt poolt, kus vähegi eestlasi elamas, suguvendi- ja õdesid Allmäe poole küll hobustega, küll raudteel, kõige enam aga naabri Livonia külast, mis versta 60 Allmäest eemal seisab". Kiriku õnnistas Stavropoli luteri usu koguduse õpetaja J. Martensen. K.N sõnumist loeme veel: „Ilusa kingituse, 62 rubla, meie kirikule tegi 29. aprilliks Livonia kogudus“.

Allmäe küla kõrgetornilise, kriitvalge kiriku siluett uppus põlispuudesse. Torn oli risttahukas, kellukataoline kiiver. Tänapäevaks on kirik korduvate lammutuste ja ümberehituste tõttu jäänud külas toimunud vandalismi mälestusmärgiks. Ometi kunagi kirjutati, et kunstilaulja Aino Tamm (sõja eelõhtul, 1914. aastal suvitas Aino Tamm (1864-1945) Allmäel) laulis Allmäe värviliste vitraazakendega kirikus. See oli kaunis hoone!

Eesti haritlaskond tegi palju selleks, et kergendada väljarännanute elu võõrsil (Johan Köler (1826-1899) oli neid väsimatuid eesti kultuuri suurkujusid, kes tegi palju väljarännanute abistamiseks ja toetamiseks).

Suurt osa külas vaimuvalguse levitamisel, kultuuri ja majanduse arendamisel ning inimeste koondamisel etendasid seltsid ja ringid. Esimene laulukoor asutati 1893. aastal, samal aastal alustas tööd ka muusikakoor. Esimene näitemäng mängiti 1906. aastal, agarad näitlejad ja eestvedajad olid Kaarel Tuisk ja Hans Rehtlane. Esimesed palvetunnid peeti Jaan Rehvi eluruumides. XX sajandi algul alustasid tegevust seltsid, 1901. aastal asutati Mänguriistade Selts. 1904. aastal alustas tööd Põllumeeste selts, liikmeid oli 239 (liikmemaks oli 7 ruba). 1912. aastal asutati Krediidi Selts, liikmeid oli 270 (liikmemaks 10 rubla). 1916. aastal asutati Hariduse Selts, millel liikmeid oli 105, liikmemaks 20 rubla või rohkem.

Seltsi raamatukogu asus kooli juures. Seltside tegevus oli vahelduva eduga. Seltside asutajad ja eestvedajad olid küla kooliõpetajad.

Tabavalt on seda kirjeldanud A. Nigol „Päevalehes“ (1916.a. 27. oktoobril):“...kõik räägivad puhast kirjakeelt, Võru murret siin ei kuule. Väga rõõmustav, et asunikud seltsielu ja koolide eest rohkesti hoolt kannavad. Kooli asjus ei ole asunikud kitsid olnud, millest Allmäe, Livonia, Uus Estonia ja Estonia ruumikad koolimajad tunnistust annavad. Kui elu ja olu Kaukaasia Eesti asundustes senises tempos edasi läheb, siis ei ole iialgi nende asunikkude kadumine Eesti rahvale karta. Tähtsamateks teguriteks on siin 3 asja: oma kirik, kool ja seltsid“.

ESIVANEMATE VÄLJARÄNDEST

Esivanemate mälestusi väljarändest eelmisel sajandil jagab Allmäe küla endine koolijuhataja Jaan Laar. Eelnevalt veel Jaan Laarist.

Jaan Laar elas Aspily (Brisbane'i lähedal) Austraalias. Ta oli üle 90 aastat vana koolimees.

J.Laar (1901- 1993) töötas 1930-ndate aastate algusest kuni 1943. aastani Allmäe küla 7-kl kooli direktorina. Ta on kõrge kultuuriga haritlane, kes viis Allmäe kooli ja küla vaimse elu kõrgele tasemele. Ta tegi seda ka siis, kui see ohustas otse tema elu.

Jaan Laaril oli Allmäe küla noorte hulgas suur autoriteet. Noored püüdsid tema eeskujul hariduse poole. Ta kasvas üles terve põlvkonna haritlasi. Ainuüksi pedagoogilise hariduse omandas üle kahekümne külanoore. Sõjajärgsetel aastatel töötasid neist Eestis õpetajatena 12 inimest. Nad kõik peavad Eestit, oma esivanemate maad ja eesti rahva püüdlusi pühaks.

Mida siis kirjutab Jaan Laar eestlaste väljarändamisest?

Olen püüdnud tema nägemus edasi anda nii, nagu tema on selle kirja pannud. Tuleb arvestada, et sellest on möödunud aastakümneid.

Ta kirjutab: „Kuna ma olen kompetentne oma koduküla sünnis, sellepärast tahaksin Teid kui selle tähtpäeva tähistajaid võimalikult põhjalikult tutvustada, mida mina noorpõlves oma vanaisalt, samuti Reingold Jürilt ja Tuisk Jürilt alati nende koosviibimisel kuulsin rääkivat, mida ma hästi veel mäletan.“

„Viimaks ometi (pärast 1861. a.) levis üle meie kodumaa vabaduse tuli ning 1863. a. varakevadel algas esimene massiline väljavool Virumaalt, Tartumaalt ja Põltsamaalt. Väljarändajad olid kõik meie koduküla vaarisad oma suurte peredega: ühehobusevankrid, millede peale ehitatud päikese ning vihmakate, kaasas hobune, sälg, lehm ja mullikas- kodumaa pärandus. Kõik poristel teedel. Kodumaa pinna piiril peeti jumalateenistus, minu vanaisa Mart Laar, kes oli ka kodumaa orjaaja köster. Teine köster oli Vahopski, eesnime ei mäleta. Pärast jumalateenistust võttis iga hing 50 vankris olevatest inimestest kodumaa mulda ning see pandi pisikesse kotikesse, mida igäüks kandis kaelas. Kodumaa mulda paigutati ka igasse vankrisse. Ületati kodumaa piir ja liiguti Kurski ja Harkovi suunas. Väljarändajate meeleolu oli kehv, vaatamata sellele, et riigi subsiidium oli igal perekonnal, vastavalt perekonna suurusele. Teed olid porised ning vihm, mis oli pidev varakevadine külaline, mille tõttu liiguti väga aeglaselt edasi. Vanemate rõõmuks olid lapsed, kes metsa alt ja tee äärest korjasid varakevadisi lilli vanematele meelelahutuseks. Õhtuks jõuti esimesse vene külasse. Milline õnn ja rõõm, kui külarahvas tuli väljarändajatele vastu soola-leivaga. Kõik mahutati võimalikult peredesse, ühtlasi anti sooja leent ning teed leivaga. Varahommikul koos vene rahvaga peeti teine jumalateenistus vene preestri õnnistusel. Olivad ju kõik tööorjad, kõik ühesugused kannatajad. Lahkudes sellest esimesest külast ja inimeste kaastundlikusest, vastutulekust reisijate meeleolu tõusis, tänades loojat, et ka nemad väljaspool kodumaad pole unustatud. Nõnda aegamööda viletsatel teedel liikudes jõuti augusti viimasel nädalal Harkovi ja Rostovi vahele, võõrale maale, kuid rahvas oli kogu sellel teekonnal kaastundlik ja vastutulelik. Et vene rahvas oli vabadust 2 aastat varem üle elanud ning nad olid oma orjastajad maha jätnud ja ise lõunasse omaette elamise loonud, see tuli meie väljarändajatele kasuks. Nad leidsid nende juures tööd ja ülalpidamist nii endale kui ka loomadele talve üleelamiseks.

Talve vahetusel tekkis paljudel plaan asuda elama Krimmi poolsaarele, kuid seal elavad tatarlased kohutasid. Ühtlasi olid Krimmis mitmed kuivad aastad, põud andis tunda. 1864. aasta varakevadel tehti ühisel meelel otsus minna Kaukaasiasse. Rostovi jõuti 1864. aasta juuni esimesel nädalal. Vene keele valdajad Mart Laar, Nõmm (eesnime ei mäleta) ja Anton Vahopski läksid Rostovi kuberneriga juurde, kes oli määratud vastutavaks tühjate, asustamata maade jagamisel (Stavropoli stepid olid Vene-Türgi sõdade tagajärjel tühjad. Kohalikud kas hukkusid

või olid sunnitud kodukohast lahkuma. Sellistele „vabadele“ maadele suunatigi ümberasuajaid, sealhulgas ka eesti talupoegi). Alates Rostovist kuni Kubani jõeni olid kõik 500 kilomeetri ulatuses maad välja antud ning asustatud. Ilus kevad, kõrge päike, peaaegu tasane maapind. Põhja-Kaukaasia raudtee äär andis kiiremat edasijõudmist hommiku poole. Inimesed hakkasid oma saatusega harjuma. Nähes viljarikast maad ning inimesi, kes olid siia elama asunud, samasugused tööorjad, kuid juba oma maalapp ning katus pea kohal.

Kõikide süda ütles: me oleme vabad, olgu esialgne elu kui tahes raske, aga oma maa, oma maja, ei ole vaja kedagi orjata. Teekonnal Rostovist Kubani jõeni, selle vahel sünnib esimene poisslaps (nime ei mäleta).

Kubani jõe äärde jõuti 1864. aasta augusti esimesel nädalal. Siin sai takistuseks jõe ületamine, sest oli olemas küll raudteesild, kuid kõik voorid veeti üle parvedel. Eesti väljarändajad jäid kaheks nädalaks Kubani jõe äärde laagrisse ootama oma üleminekut. Üleminek augustikuu viimasel nädalal õnnestus hästi ning voori liikmetel läks südame all kergemaks, sest peagi oli see vaba maa silmaga näha ning jalg astus kui peremehe jalg omal maal.

1864. aasta 29. augusti südapäeval jõuti Põhja- Kaukaasia raudteel asuva Barsuki (nüüd nimetatakse seda raudteejaama Kian) jaama juurde, nõnda oli jaama nimetus.

Jõudis kätte pühapäeva hommik, koguneti raudteest põhja poole ning siin tõotatud maal peeti jumalateenistus- oma tulevasele maale, kodule ja õnnelikust reisist- vabale elule, maale, mida oli igatsenud Laksi Tõnis.

Mida siis see suur maa endast kujutas ümberasuunile, kes olid ette võtnud 2750 km pikkuse teekonna? Raudtee kahe kõrgendiku vahel, lõunas Kubani jõgi, põhjapoolne kõrgendik oli kaetud metsaga, lehtmetsaga. Veekogu andis küllaldaselt vett.

Hommikused udud, mis algasid septembris, oli sügise tundemärk ning siis tuli igaühel oma uuel kodumaal valmistuda talve vastu, tundmatu talve vastu. Et raudtee oli koht, kuhu alati vajati töölisi nii suvel kui talvel, otsustati ühel meelel esimene talv üle elada põhja pool raudteed. Selle maa-ala kallakule kaevas iga perekond koopa, koopa seinad kaeti heintega. Ülaltähendatud metsast toodi puitu ning katus tehti pilliroost, usteks olid kodumaalt kaasatoodud riided. Koobast valgustas rasvatuli. Hoolsa töö ning suure tahtejõuga jõuti viimaks hädavajaline eluseisukord jalule seada, sealjuures tuli ka kõik vabad tunnid raudteel tööl käia, et saada tulevase elu kindlustamiseks mõned tagavararublad. Tuleb siinkohal tähendada, et lõunasöök maksis 3 kopikat. Raudteetöölaine sai harilikult 75 kopikat päevas. Aeg lähenes talvele ning igaüks ümberasuujatest kasutas ära kõik võimalused talve üleelamiseks. Jõudis kätte detsember, kuid ilmastik püsis inimeste imestuseks haruldane. Viimaks jõuti niikaugele, et igaüks võis

natuke kergemalt hinge tõmmata. Eesti perenaised oma osavate kätega valmistasid küpsetusi ning käisid raudteejaamas neid reisijaterongiga sõitjatele müümas. Suuremalt osalt oli see ilusate noorte neidude ülesanne.

Jaamahoone oli ehitatud puust ning küllaltki suure ruumiga reisijate või ööbijate otstarbeks. Noorsugu armastas vahetevahel laupäeva ja pühapäeva õhtutundidel aega veeta raudteejaamas, sest siis olid ka raudteejaama töölised rohkem vabamad. Nõnda tekkis sõprus ja side nende ja eesti noorsoo vahel ning üks kenamatest neidudest leidis endale raudteeinseneri, nendevaheline sõprusside viis neid kokku, abielu õnnistati. Peale õnneliku abielu leidsid nüüd meie vanaisad ja nende töövõimelised pojad tööd igal ajal, igal tunnil.

Lähenes südatalv, tuulepuhangul lainetav ja kolletav rohtlaan, poolkuivanud peaaegu rinnuni ulatava heinaga. Hommikused udud, mis niisutasid loodust, ning keskpäevane päike andis soojust kogu loodusele ning inimestele. Lähenes jõulunädal, loodus just kui oma armulise käega õnnistas südatalvise aastaajaga rahvast. Päike tõusis küll taevavõlvile madalamalt, kuid õhutemperatuur oli kõrge ning meie isaisad, kes olid harjunud karmi loodusega, tänasid palves oma õnnelikult lõppenud rasket ja vaevalist teekonda, valmistusid ühisele jõululaupäeva õhtu jumalateenistusele. Et puudus hoone ning valgustus, pühitseti see kallis jõululaupäeva õhtune teenistus päikese valgusel. Elukoobaste keskaik, tasandikule, paigutati lauake kolme põleva küünlaga, kuuejalgse risti juurde. Kogu rahvas ning osalt ka raudteetöölised kogunesid selle suure Petlemma lapse, meie õnnistegija jumalateenistusele. Kaasa toodud piibli alusel pidasid kaks kõstrit teenistuse ning ka raudteeinsener tänas palves jõululaupäeva õhtust sündmust, ühtlasi ka ümberasujad, eesti rahvast, kelle liikmeks tema oli saanud õnneliku abielu läbi.

Jõulud möödusid üksteise austuse ja armastuse tähe all. Detsembri viimastel päevadel ilmastik muutus ning hakkas vihma sadama. Vihm muutus lumeks ning algas talv. Talvistel päevadel olid eestlased võimalikult kõik tööl, tuli ju lund rookida, nii jaamas raudteerööbastelt kui ka liinilt. Tööd tehti eesti vanasõna alusel: "Vara tööle, hilja voodi, nõnda rikkus tuppa toodi". Talv, mis oli ümberasujatele soodne ning erinähtus selle aasta kliimavööndis. Järgmisel kevadel, märtsi keskel oli ilm väga muutlik: udud, idatuuled. Hakati uut kohta elamiseks vaatama. Viimaks leiti meile kõigile tuntud koht, mida meie esiisad nimetasid hiljem „vanakülaks“. Suur hommikupoolse mäenuki taga, mida nimetati türgi krepostiks. See mägi oli kõrgem kui udumüür, peale selle oli küla kaitstud hommikuste tuulte eest. Org oma harudega andis palju magedat vett ning talvised päevad olid rohkem päikesepaistelised. Sellepärast otsustati ühisel meelel sinna üle minna, sest see koht oli veel vaba, asustamata. Keset suurt orgu voolas välja

vesi väikese ojana, mida hiljem venelased hakkasid nimetama „Jordanik“. Sellest allikast hommiku poole, üle tee, ehitati esimene kristlik kirik, kõrge ristipuuga.

Riigis vabaduse tuli, mis levis laiali üle maa ning valitsuse siht oli asustada kiiresti asustamata maa-alad ning „vanaküla“ hea kliima tingis, et algas ka venelaste sisseränne külasse ning 1868. aastal oli külas venelaste ülekaal.

Kaks erinevat rahvust- eestlased oma kultuuriga, kes tegid tööd ja sõitsid hobustega. Venelased tundsid ja kasutasid ainult härgi. Erineval tasemel oli ka maaharimise kultuur, kombed. Seoses sellega tekkisid ka rahvuse pinnal probleemid, mida oli väga raske lahendada. Venelased tundsid justkui nemad oleks olnud selle asukoha peremehed, mida aga eestlased ei võinud neile lubada (1885. aastal oli eestlaste ja venelaste vahel verine kokkupõrge, mille tagajärjel 2 inimest sai surma ja 30 haavata. Eestlaste pealekäimisel rajati võimude korraldusel Allmäe külale kuuluvatele maadele piiritähised. Pärast seda tülid vaibusid. Vanemad inimesed räägivad, et eestlased käisid selles küsimuses isegi tsaari jutul, kui see puhkas Kaukaasias).

Sagenesid tülid ja konfliktid ning eestlased otsustasid 1869. a. varakevadel ümber asuda praeguse meie Allmäe küla asupaika, mis siis veel asustamata oli.

Jaan Laar

Allmäe kooli endine direktor Jaan Laar (pildistatud 1990. aastal Austraalias).

Mida sellele kõigele lisada? Ma toaksin eelkõige ära 1918. aastal Eesti Kirjastuse Ühisuse „Postimehe“ trükikojas tehtud August Nigoli (kirikuõpetaja A. Nigol mõrvati punaste poolt Permis). Poolt koostatud kogumiku „Eesti asundused ja asupaigad Venemaal“ ühe lõigu, kus Allmäe küla kohta on öeldud järgmist: „Allmäe- Podgornoje Stavropoli kubermang, 7. w. Kiani (enne Barsuki) jaamast, 1300 hinge, maad 6000 tessatini. See on üleüldse kõige suurem asundus, ka jõukuse poolest ei jää ta teistest maha.

Asundusel on oma kirik, ilus kivist koolimaja, kus 3 õppejõudu töötavad, ja 1916. aastast saadik oma postkontor, krediit ja kaubatarvitajateühisus. Varem oli põllumeesteselts ja pasunakoor, mis aga mõlemad nüüd hingusele on läinud Haridusselts ja seltsimaja asutamisel.

Külas on 70 perekonda oma, väljamõõdetud krundi peale elama asunud. Nad olla 3 aasta jooksul majanduslikult väga tublisti edenenud“.

Nii nägi küla välja 45 aastat pärast eestlaste väljarännet. Pärast suurt sõda 1918. aastal elas Allmäe 193 perekonda (vt. lisa nr. 1).

VÄLJAMÕÕDETUD KRUNDITALUD

Need 70 talu, millest on juttu A.Nigoli koostatud raamatus, asusid kolmes külas (huutorid): Peetri, Tõrnova, Sori. Peetri asundusküla nimetati ka lihtsalt talud raudtee taga. Allmäele oli siit 7 km. Maa oli krunditaludel hea. Talunike suur töökus, viljakandev Kubanimaa mustmuld ja soodne turg (küladel oli hea ühendus selliste kuurortlinnadega nagu Mineralnõje Vodõ, Kislovodsk ja Pjatigorsk) oli nende eesti talupoegade jõukuse aluseks. Nendes linnades oli tuntud ja kõrgelt hinnatud eesti külades toodetav hapukoorevõi ja teised loomakasvatussaadused.

Krunditaludes oli raskusi vee ja küttega, kuid eestlased kohanesid olukorraga kiiresti ning leidsid neile lahenduse.

Et läheduses metsas ei olnud, siis kasutati kütteks kuivatatud loomasõnnikut. Seal põld orgaanilist väetist ei vajanud. Sõnnikut kuivatati järgmiselt: kääritatud sõnnik laoti ühtlase kihina 30.....35 cm paksuselt maha, siis rulliti raskete rullidega kinni nii, nagu lõigatakse turvast. Need pätsid kuivatati, laoti auna ning sügisel viidi varju alla. Põleb sama valusa tulega nagu turvas.

Et põhjavesi oli väga sügaval ja kibe, siis kasutati joogiveena vihma- ja lumevett. Tavaliselt oli maa sees suur betoonreservuaar, kuhu kogunes plekk-katuselt kokku vihma- ja lumevesi.

Loomade jootmiseks kasutati tiigivett. Keset küla oli sügav org. Orule oli ette ehitatud tamm. Tiik oli küllaltki suur ja sügav. Poisikestele oli suureks lõbuks hobuste ujutamine ja pesemine tiigis pärast tööpäeva. Tiigis elasid kalad ja vähid. Meil õngesporti ei harrastatud, kuid võrguga kalapüük oli moes. Traditsioonid paistsid silma ka majade ehitusstiilis ja ka eesti küla välisilmes.

Elamute ehitamisest Allmäel on Liisi Maar ja Helmi Veeroja kirjutanud järgmist:

“Eestlased olid head ehitajad. Kõigil olid avarad ning plekist või punasest katusekivist katusega ilusad majad. See andis naaberküladele põhjust isegi kadestamiseks. Nii mõnigi peremees tehti kulakuks ilusa plekk-katuse pärast (Aleksander Aju). Maja seinad olid tehtud saviplokkidest (neid nimetati plonnideks). Plokke valmistati talgute korras. Tavaliselt kaevati suur, poole meetri sügavune ja 5-6 meetrise läbimõõduga auk (pealmine mustmulla kiht kõrvaldati kuni savini), kuhu veeti aganaid ja peenemat põhku ja liiva ning lisati vett. Segu sõtkuti hobustega hästi läbi, siis tõsteti see puidust valmistatud vormi, trambiti see mass jalgadega hästi kinni, tehti pealt siledaks ning siis tõsteti vorm ära ning plokk oligi valmis. Pärast kuivamist võiski mõne kuu pärast saviploki seina paigutada. Iga 2-3 aasta järel lubjati majaseinad väljast üle. Roheliste puude ja põõsaste taustal nägid need valged majad kaunid välja. Arvestades looduslikke tingimusi, olid need elamud head- talvel soojad ja suvel jahedad“.

Oma vanemate elust väljamõõdetud krunditalus ja oma suguvõsa saatusest kirjutab Eduard Jõgismann.“Minu vanaisa on pärit Hiiumaalt (Juhan Jõgismann (1837-1918) oli pärit Jausa külast. Ta võttis 1870. aastal ette teekonna Hiiumaalt Kaukaasiasse hobuse ja vankriga, lehm ohelikku pidi vankri järel. Kui arvestada, et perekonnas oli 4 väikest last, kolm tüdruku, kellest kõige vanem oli 8-aastane, ja 3-aastane poeg Villem, siis oli see hulljulge ettevõtmine küll. Reis kestis kolm aastat läbi Krimmi, enne kui Allmäe külasse jõuti. Siia võib nii palju ainult lisada, et selline juba see eestlane oma olemuselt on). Vanaisa ehitas maja Allmäele. Meie elasime raudtee taga Peetri asunduses. Siia mõõdeti minu isale (Villemile) veel enne Esimest maailmasõda välja Stolõpini reformi käigus küla ühismaadest 12 tiinu head põllumaad. Oma talumaale ehitas isa avara elumaja ja kõik vajalikud kõrvalhooned. Heina- ja karjamaana kasutati mäe- ja orunõlvakuid. Pärast isa surma 1928. aastal jäi perekonnapeaks vend Gustav (sünd. 1900.a.). Meid oli 4 venda. Mina olin siis 8-aastane. Vend oli ettevõtliku iseloomuga. 1926. ja 1928. aastal tellis ta USA-st maisi ja sorgo sordiseemet, paljundas seda ja müüs neid talupoegadele. Ta oli ka põllumajandusühistu „Edasi“ liige. Pärast ühistu muutmist kolhoosiks

oli vend seal põllundusbrigadiriks. 1930. aasta suvi oli vihmane. Osa mahaniidetud heina jäi vihma tõttu kokku panemata ja riknes. Sama häda oli viljakoristusega. Seda võeti kui sabotaazi. Meid tehti kulakuks, vend arreteeriti, sai 5 aastat vanglakaristust, kogu vara konfiskeeriti. Kuid õnneks siis veel majast meid välja ei tõstetud. Kulakuks tembeldati ka onu Joosep, ta arreteeriti ning jäigi kadunuks. Onul oli suur perekond: kolm poega ja neli tütar. 1931. aasta varakevadel tõsteti nad majast välja. Osa neist asus elama meie juurde. Olime pead-jalad koos. Ma ei unusta kunagi 1931. aasta 31. maid, kui varahommikul meie hoovi sõitis vanker kolme mehega, ühel neist oli vintpüss õlal. Võimukalt ja kurjalt kuulutati, et tunni aja jooksul peab maja meist tühi olema. Kaasa lubati võtta asju nii palju, kui palju vankrile mahub. Meid oli siis koos kolm perekonda, ema, mina ja minu õde, vend Gustavi 5-liikmeline ja onu Joosepi 6-liikmeline perekond. Kõige rahulikum ja külmaverelisem oli väljatõstmise ajal minu ema. Ilmselt oli ta sisemiselt selleks valmis. Eelaimdus ja kogemus. Ema istus juba 1930. aasta sügisel kolm kuud vanglas, kuid meilt nõuti kulda. Meil käidi kulda korduvalt otsimas. Ei aidanud seal ka ema peksmine ja piinamine. Meil kulda ei olnud. Isa oli hoonete ehitamisel ära kasutanud kõik oma kuldmündid. Olgu öeldud, et sajandi alguses olid Venemaal käibel kuldmündid, mida ettenägelikud eesti talupojad nii Eestis kui ka seal kogusid. Ka tänapäeval käivad Eestis röövlid veel ringi, et neid münte vanadelt inimestelt otsida.

Täpselt tunni pärast algas sõit Allmäele. Vankris istusid kolm relvastatud meest ja kaks väiksemat last. Kõik „kulakud ja nende võsud“ (naised ja lapsed) kõmpisid jalgsi. Esialgu asusime elama vennanaise vanemate (NegolSITE) juurde, hiljem vanaisa Juhani majja, kus elas oma perega vend Anton (sünd. 1902.a.). Vend kartis arreteerimist ning põgenes salaja oma perega külast ära. Kuid ka tema saatus kujunes hiljem traagiliseks. 1937. aasta detsembris arreteeriti ta Armaviri linnas, kus ta töötas lihakombinaadi raamatupidajana. Süüdistuseks oli nõukogudevastane agitatsioon. Aasta hiljem teatati perekonnale, et vend olevat surnud operatsioonilaua...1960. aasta 15. nov. Saadeti Antoni abikaasale tõend tema mehe täieliku rehabiliteerimise kohta, süütõendite puudumise tõttu“.

Selline oli paljude asundustalude ja seal elavate inimeste saatus.

Äravõetud tsinkplekk-katusega elumajad lõhuti ehitusmaterjaliks 14 km kaugusel ehitatava MTJ tarvis. Mõned aastad pärast sundkollektiviseerimist olid 70 väljamõõdetud krunditalu majast (Peetri Tõrnova ja Sori asundustaludest) järele jäänud ainult varemed ja üksikud kasvama jäänud puud, inimesed kõik mööda maailma laiali, põllud söötis. Ometi elati siin kunagi jõukalt ning kasvatati palju leivavilja.

Selliste krunditalude hävitamist põhjendab akadeemik Viktor Maamägi järgmiselt:

„Üheks takistuseks sotsialistliku põllumajanduse ja kolhooside arengu teel oli krunditalude süsteem“ ja edasi lisab „Krunditalude süsteem raskendas kolhoosnike kultuurialast teenindamist, pidurdas võitlust eraomaniku psühholoogiaga“ (Viktor Maamägi „Uut elu ehitamas“, 1980, lk.155).

Ühesõnaga: kui ei ole krunditalusid, ei ole ka probleeme, vilja aga saab osta Ameerikast ja Kanadast.

ALLMÄE KÜLA HARITLASKOND

Ümberasujad säilitasid elulaadi, mis oli kujunenud Eestis samuti oma olme, kumbed ja traditsioonid.

Suur oli küla intelligentsi osa rahvuskultuuri arendamisel. Kooli õpetajad (peale eespool nimetatute) olid Helmi Rodeman, Hans Rehtlane ja August Kresla (Hans Rehtlane ja August Kresla opteerusid 1920. või 1921. aastal Eestisse. Mõni sõna opteerumisest kahekümnendatel aastatel. Üldse esitasid ainuüksi 1920-1921 aastatel ligi pooled Venemaal elavaist eestlastest opteerumisavalduse. Opteerus aga põhiliselt intelligents ja need, kellel puudus kinnisvara, kuna Venemaa tegi majanduslikke takistusi talupoegadele, ei antud raudteevaguneid, öeldi, et kui tahad sõita, siis sõida, aga jäta oma vara maha. Põlvkondade viisi raske tööga saadud varast ei tahtnud aga keegi loobuda. Oli ka hirmutamisi. Evald Ström Esto-Haginskist meenutab:“ Varsti hakkasid liikuma kuuldused võõra kodakondsusega isikute väljasaatmisest. Soovides ära sõita olid paljud külaelanikud taotlenud Eesti kodakondsust. Nüüd püüdsid nad hirmuga Nõukogude kodakondsust tagasi saada“. Nii kurvalt lõppes Põhja- Kaukaasias opteerumine, mis oli ettenähtud Tartu rahulepinguga), Hans Klement. Asunduskülas töötasid õpetajatena Ausman (eesnime ei teata) ja Aleksander Kipslis. Kool asus Kaarel Väli majas (õpetaja A.Kipslis elas minu isa Mihkel Nõmmie pool), üks klassiruum oli ka Mart Morgenini majas (Sori asunduses).

Küla vanemad inimesed mäletavad ja meenutavad hea sõnaga Hans Rehtlat ja August Kreslat, kes olid abivalmis ja sõbralikud inimesed. Neid jätkus paljudeks ettevõtmisteks külas, mis puudutasid haridusalasid küsimusi, seltside tegevust ning inimeste sidemete tugevdamist Eestiga.

Koolmeistrina töötasid külas veel Jaan Laar, Aliide Papp (pärast sõda töötasid õpetajatena ka Eestis), Anton Nõmm (Anton Nõmm (1907-1945) katsetas ka kirjanduspõllul Ants Põlduri

pseudonüümi all), Liisi Kimberg, Liide Kimberg, Juuli Löpe, Martin Kikas, Alma Kikas (Tomberg), Karl Tomberg, Elsa Blum, Aliide London, Osvald Kivi, Kask (eesnime ei mäleta), Mihkel Räitskas, Maria Rozavina, Roosi Tikerpuu, Herman Papp, Pauline Krimm, Leida Pikat, Linda Kleemets¹, Linda Eljas, Hilda Eljas, Rudolf Laar, Linda Peri, Liide Paikles jt. Pedagoogi elukutse omandasid ka paljud noored, kes töötasid pärast sõda Eestis, nagu Liisi Maar ja Helmi Veeroja (töötasid Turbas), Tamara Laas, Salme Riga (Jögismann), Maria Eljas (töötasid Tallinnas), Linda Sammel (töötas Lihula Keskkoolis), Oskar Morgen (Väimela tehnikumis). Suur, kuid raske oli õpetajate missioon rahvuskultuuri levitamisel võõra vaimulaadi keskkonnas. Veel raskemaks läks see siis, kui 1937. aastal viidi koolis õpetamine venekeelseks. Õpetaja A. Liide Papp meenutab: "... koolis keelati päevapealt eesti keel.. Koolist korjati kokku kõik eestikeelsed õpikud, eestikeelne kirjandus, ka klassika, ning anti rajooni. Haridusosakond kontrollis rangelt, et kõik raamatud oleks üle antud. See oli masendav ja alandav. Tuleb märkida, et algklasside lapsed ei vallanud vene keelt".

Pärast küla 7- klassilise kooli lõpetamist siirdusid paljud noored edasi õppima Leningradi, kus kuni 1937. aastani oli võimalus haridust omandada veel eesti keeles, ka Vladikavkasi, Pjatigorski, Kislovodski ja mujale.

1939/1940. õppeaastal käis koolis saja õpilase ümber. Vahe tundide ajal ja ka tunnis räägiti omavahel eesti keeles, kuid õpikud olid venekeelsed ning tunnis tuli vastata vene keeles. Ega õpetajad sellest numbrit ei teinud, kui räägiti emakeeles, kuid koolis töötas siis juba 3 õpetajat, kes ei valdanud eesti keelt üldse. Pärast sõda oli olukord vastupidine: koolis oli vaid 2-3 õpetajat, kes valdasid eesti keelt. Nüüd ei ole Allmäe koolis eesti keelega enam midagi peale hakata, ehkki kodune keel on ka praegu eesti keel. Aga „.....emakeel sätib õigeks südame“ arwab kirjanik Kalju Saaber.

Agaralt telliti ja loeti eestikeelset kirjandust ja ajakirjandust, mida anti välja Eestis, Petrogradis ja hiljem Leningradis, nagu ajalehed „Olevik“, „Eesti Postimees“, „Perno Postimees“, „Sakala“, „Ristirahva Pühapäevaleht“ ja „Edasi“. Nende kaudu oldi teadlik nii Eestis kui ka mujal maailmas toimuvatest sündmustest.

Paljudes kodudes olid head raamatukogud. Külades tegutsesid näitemänguringid ja laulukoor, puhkpilli- ja keelpilliorkester (noorte algatusel oli organiseeritud korjandus pasunate ostmiseks. Üks agaramaid korjandusele kaasalööjaid oli Mart Morgen. Hiljem mängis ta ka ise pasunakooris. Veel 1939. aastal mängisid peoõhtutel pasunad). Agaralt tegeldi spordiga. Korduvalt külastasid Allmäed ja esinesid külas Georg Lurich ja Aleksander Aberg.

Rahvuslik suletus oli eesti asunduste elu iseloomulikuks jooneks. Esimestel ümberasujatel oli rangete karsklaste kuulsus.

Külas oli levinud kodutööndus ja käsitöö. Hõövelpink, vokk ja kangaspuud olid peaaegu igas majas.

Mõni sõna küla lastekodust, mis asus Juhan Tikerpuu majas. See lastekodu rajati küla kulu ja kirjadega pärast jõukamate talupidajate kulakuks tegemist. Lastekodus olid need lapsed, kelle mõlemad vanemad olid asumisele saadetud või vangi pandud. Siin oli neid paarikümne lapse ümber. Toit oli kesine, kõht oli alati tühi ning söömist ja toitu nähti tihti uneski. Riides käidi viletsalt. Sügisel lume tulekuga katkes ikka mõneks nädalaks kooliskäimine jalatsite puudumise pärast.

Raskem oli lastel see, et hirm ja teadmatus lähedaste inimeste saatuse pärast piinas iga lapse hinge. Keegi ega kunagi ei rääkinud lastele nende vanemate ja lähedaste sugulaste saatusest. See teema oli tabu. Ilmselt valetada ei tahetud, kuid tõtt rääkida ei tohtinud.

Mitmed perekonnad (Eljas, Moist, Pääro jt.) võtsid neid lapsi enda perekonda elama. Kõigist lastekodulastest kasvasid üles tublisi inimesi ja nende muresid mõistvad, töökad inimesed.

Tänutundega meenutatakse neid perekondi, kes jagasid orbudega oma kodu ja südamesoojust.

Küla inimestel olid tihedad sidemed sugulastega Eestis (kuni kahekümnendate aastate lõpuni, hiljem oli sidemeid pidada juba ohtlik) ning naabruses asuvate eesti külade elanikega. Kassinkast ja Allmäelt siirduti elama teistesse eesti küladesse (Allmäe küla oli ajutiselt varjupaigaks paljudele eestlastele, kes asusid elama Kaukaasiasse. Nii oli ka varjupaigak 1885. aasta kevadel Rakverest teele asunud kümnest vagunist koosnevale eselonile, keda võimud suunasid Karski kindluse alla, kus rajati Nova- Estonia (Karacaoren) küla. Neist said Türgi alamad.

Nagu kirjutab Aarand Roos „Eestlased türklasteks“, oli 1960. aastal seal eesti keele oskajaid paarikümne ringis. Siit on eestlased lahkunud USA-sse, Brasiiliasse, Austraaliasse. Austraaliasse suundus ka sealt pärit vaimulik luuletaja Juuli Kotkas).

Ehkki Põhja-Kaukaasia eesti asundused paiknesid üksteisest eemal, nii tuli Allmäelt Livoniasse kuuskümmen versta, Maruhhasse ja Sengileiskisse (Ingelliskisse) saja versta ümber ning Est-Haginskisse (Kalmuka)koguni kaks ja poolsada versta, oldi ju sugulased Kassinka näguripäevilt ega unustatud üksteist.

Suure südamesoojuse ja uhkustundega meenutasid vanemad küla inimesed Allmäe esimese juubeli, küla 50.aastapäeva suurejoonelist tähistamist. Helmi Veeroja ja Liisi Maar meenutavad küla vanemate inimeste mälestusi selle kohta järgmiselt:

„1919. aasta veebruari esimestel päevadel koguneti ja valiti pidustuste korraldamise komisjon, kuhu kuulusid küla erksamad peremehed ja haritlased, nagu Mihkel Lõppe, Kaarel Tuisk, Kaarel Väli, koolmeistrid Hans Rehtlane ja August Kresla, vallasekretär Mõistlik (eesnime ei tea) ja paljud teised.

Pidustused otsustati korraldada sama aasta mais.

9. mail koguneski rahvas koolimaja ja kiriku vahelisele väljakule. Külalisi oli Petrogradist, Pjatigorskist, Bakuust, Esto-Haginskist, Livoniast, Maruhhast ja mujalt.

Pidustused algasid kõnede, laulude ja rongkäiguga koolimaja juurest. Rongkäik suundus mäenõlvale, kus on terrassitaoline tasandik, siit avaneb ilus vaade külale. Koolimaja juures esinesid Allmäe ja Esto-Haginski segakoorid ja puhkpilliorkester. Kell 11.00 alustas rongkäik liikumist, inimesed olid kümnekaupa reas, paljud kandsid rahvariideid, rahvas sammus ja laulis eesti rahvalaule. Mäenõlval tervitasid rongkäiku eespool nimetatud segakoorid. Koore juhatas Orupõld. Laulukoori lähedal ootas oma esinemisjärge keelpilliorkester Kaarel Tuisu juhatusel. Mäenõlval peeti kõnesid (A. Kresla) ja kuulati külaliste tervitusi. Toimus pidulik söömaag. Külmlaud oli kaetud murule valgetele linadele. Allmäe küla perenaised näitasid üles oma keetmis- ja küpsetamisoskust. Õlu oli tasuta ja vabalt võtta kogu pidustuste aja.

Tantsuks mängisid lõõtspilli Aleksander ja Kaarel Mets. Õhtul jätkati jalakeerutust koolimajas keelpilliorkestri helide saate. Meeleolu oli ülev.

Järgmisel päeval sõideti Kassinkasse (Vanaküla), kus peeti kirikuväljakul jumalateenistus. Järgmine päev (11.mai) oli pühapäev. Pidustused algasid kirikus jumalateenistusega, kus tänati kõiki külalisi. Seal laulsid eespool nimetatud segakoorid. Pärast lõunat öeldi viimased tervitused ja tänusõnad nii külalistele kui ka omadele. Samal õhtul oli koolimajas eeskava ja tants.

Esmaspäeval hakkasid kaugemad külalised lahkuma ja külaliste saatmine kestis terve nädala“.

Allmäe küla 50. aastapäeva tähistamine oli ülev ning eestlasi ühteliitev üritus, kuid ees ootasid suured vapustused, mis varjutasid kõik ümberasunud eestlaste püüdlused ja unistused. Algas inimeste vaimne sandistamine ja füüsiline hävitamine. Murekoorem vajutas inimesed maad ligi. Kõik tõmbusid endasse ega usaldanud kedagi ega midagi. Öeldakse, et keda uss on salvanud, see kardab ka köiejuppi.

MAJANDUSEST

Suur töökus ja kõrge vaimne tase mõjutasid majandust positiivselt. Allmäe külas oli majandus kõrgel järjel. Külas oli tolle aja kohta kaasaegne põllumajandustehnika, tõukari, kasutati sordiseemet, rakendati külvikordi. Heal järjel olid aiandus, mesindus ja puuviljandus.

H. Sibula andmetel kasutati 19. sajandil Allmäel „hingemaad“, alles uue sajandi alguses mõõdeti osa maid taludeks. Külal oli maad 5250 tessatini ja inimesi 1414 hinge, külas oli 300 peremeest. Talude sissetulek põllundusest ulatus 300 kuni 450 rublani ja karjakasvatusest 110 kuni 200 rublani.

Talud müüsid suurtes kogustes teravilja, kartulit võid villa, lõnga, kanamune ja liha. Tavaliselt toimus müügiteravilja laadimine talude poolt tellitud raudteevagunitesse talgute korras.

Talupoegade nuhtluseks olid peale põua veel rändtirtsud. Nendest räägib Oskar Morgen:“ Olenevalt jõukusest pidas iga talumees tagavaraks ühe, kahe, kolme aasta vilja vajaduse, sest aeg-ajalt esines viljaikaldusi põua tõttu. Teiseks nuhtluseks olid rändtirtsud (Locusta migratorja). Rändtirtsuparved tulid Pärsiast lõunatuulega üle Kaspia mere. Rändtirtse oli niipalju, et varjasid päikese. Ilm muutus hämaraks. Kui see parv maandus põllule, jäi järele ainult must maa, mitte ühtegi rohukõrt. Nende parve lähenemisel anti hädakella kirikutornist. Rahval oli juba varem kavandatud tegevusplaan selleks puhuks.

Kiiresti rakendati hobused vankri ette, vankritele tõsteti õlgi. Kaasa võeti käsirehad, labidad. Osa peremehi sõitis põllule atradega. Kui tirtsuparv oli maandunud, künti põllule adraga vagusi. Rehadega kraabiti tirtse sinna kokku ja kiiresti künti vaod kinni. Vankritelt loobiti põllule põhku ja süüdati see põlema.

Õrnad tiivad põlesid ruttu ja nii muudeti kahjurid kahjutuks. Lapsed ja vanad kolistasid keppidega vanu pangesid ja igasugu plekkesemeid, mis tegid suurt kolinat. Vahel õnnestus kolistamisega tirtsud minema peletada ja nad lendasid üle. Sellistest üritustest võtsid osa viimane kui üks, kes oli suuteline omal jalal liikuma“.

Rändtirtsu nuhtlus põhjustas nälga, kui selle vastu aktiivselt ei võideldud. Selle vastu võitluse vajadust mõistsid eestlased ja korduvalt tulid selles võitluses välja võitjatena.

Külas oli kolm poodi: Kiplise, Topi ja Pussi. Neist saadi kõik hädavajalik. Poepidajad olid ka need esimesed asunikud, kelle suhtes rakendati vägivalda ja repressioone.

Külas arenes ka tööstus. Külas oli tuuleveski ja Naame jahuveski (omaniku perekonnanime järgi), kaks villavabrikut (omanikud Kaarel Kimberg ja Anna Rosenrot), puidu-ja metallitöökoda (omanik Viktor Nõmm).

Kahekümnendate aastate teisel poolel hakati asutama masina- ja põllumajandusühistuid.

Küla kooliõpetaja Aliide Papp kirjutab oma mälestustes ühistute asutamise ja nende saatuse kohta järgmiselt: "1927. a. ja 1928. aastal panid mitmed küla talupojad rahad kokku, et osta ajakohaseid põllumajandusmasinaid ja ehitada ettevõtteid põllumajandussaaduste ümbertöötamiseks.

Kõigepealt ühinesid Peetri asunduse kolm talupidajat: Juhannes Aru, Juhannes Kuusik ja Aleksander Peri (Aliide Pappi isa). Hiljem ühines nendega Kaarel Kimberg. Ühistul oli muretsetud traktor „Fordson“, viljapeksumasin, veski (töötas talvel) ja K. Kimbergile kuuluv (osaliselt omanikule välja makstud) villavabrik. Ühistu nimeks pandi „Edasi“. Sama nime kandis hiljem ka ühistust tehtud kolhoos.

Samal ajal panid Allmäel rahad kokku ka perekonnad Metsad (Aleksander, Joosep, Juhannes) ja Gustav Muru. Nemad ostsid ka traktori „Fordsoni“, viljapeksumasina ja ehitasid igati kaasaegse püüiveski.

Külarahval olid ilusad plaanid, aga juba 1929. aastal tembeldati „Edasi“ ühistu kulakute ühistuks ning anti käsk ühistu liikmeks võtta küla kõige kehvemaid talupoegi. Nii ka tehti, kuid siis leiti, et kogu külal tuleb ühineda kommuuntüüpi kolhoosiga.

Kolhoosis elati põhimõtte järgi - igapäevast tema võimete järgi ja igapäevaste vajaduste järgi. Kuid selle kolhoosi põli oli lühike, sest sügisel selgus, et aidasalved olid peaaegu tühjad ning väljastpoolt saadava abiga tuli südalvel märga ja läbikasvanud vilja masindada. Kolhoosis külvati ka selliseid põllukultuure, mis olid talupoegadele võõrad nagu näiteks kastoõli taim.

Selle kolhoosi rikkaliku söögilaua taga olen ka mina poisikesena söönud. Söögisaliks oli kohandatud Kustav Tikerpuu suur küün, kus oli kaks pikka rida valgete linadega kaetud laudu. See oli suure nälja eelmäng.

Koos uue ühiskondliku korra, kolhoosikorra loomisega olid tekkinud ka uus õigusemõistmine ja moraal. Algas jaht inimestele, viljale ja kuldesemetele. Aidad tehti viljast tühjaks. Väga kergelt ja sageli ilm mingisuguse põhjusega määrati ränki karistusi. Vajalike ülestunnistuste saamiseks rakendati peksmist ja piinamist. Tauniti töökust ja ettevõtlikust. Töökamad talupojad saadeti asumisele või lõpetasid nad oma elupäevad vangilaagrites. Paljud põgenesid külast linna. Külas algas ennekuulmatu nälg (talv 1932/1933). Koristatud põllult viljapeade korjamine tõi kaasa vanglakaristuse. Töökus, püüdlikkus ja kokkuhoidlikkus läks paljudele kalliks maksma.

Õudusega meenutatakse kulla otsimist. Palju kõneainet andis juhtum Villem Kurega. Ta oli pärit Hiiumaalt. Tema suurest töökusest rääkis ilus ja suur õuna- ja pirnipuuaed. Siin kasvas hulgaliselt ka ploomi-, kirsi- ja aprikoosipuid.

Ta oli hea asjatundja aianduse alal. Aed nõudis muidugi suurt tööd, kuid andis ka ilusat tulu. GPU mehed korraldasid külas puistamist kulla otsimise eesmärgil. Ähvarduste saatel nõuti kuldmünste. Kure-papi, uskudes Nõukogude riigi õiglusesse ja GPU meeste inimlikkusesse, julges neile laulda viletsas vene keeles „Ponoprasno istses Vanka, ponoprasno nozki bjos. Nitsego tõ ne naides, i durakom domoi poides“. Sellest aitas. Ta viidi rajoonikeskusesse ja kui seal hakati piinama elektriga ning tuliseid nõelu sõrmeküünte alla torkima, murdus vanamehe vastupanu. Ta näitas GPU meestele kätte peidiku ja nende saagiks langes kuldesemeid ja üle 500 kuldmündi. Pärast seda läks külas kulla pärast tõeliseks põrguks. Peremehe ja perenaise veeti rajooni ja piinati seal nädalate viisi. Kellel oli midagi hinge taga, see andis ära viimase. Ära võeti kõik kuld-ja hõbelusikad, kuldkellad-ja ehted. Veel hirmsam oli, kui midagi anda ei olnud. Surnuks piinati Kai ja Jüri Paikles, Jaan Tiisvelt. Mitmed jäid peksmise tagajärgi põdema elu lõpuni.

Kulla otsimisel ei säästetud ka lapsi ja noori. Liidia Puurmann meenutab. Kui isa oli kulakuks tehtud ja arreteeritud, ja ema Maria Siberisse saadetud hakati meid lapsi kimbutama. 1932. a. suvel arreteeriti 17. aastane vend Juhan ja taheti sõidutada rongiga rajooni keskusesse. Teel aga Juhan põgenes rongi tualettruumi akna kaudu. Siis tuldi minu järgi. Kuna vanemat õde Liisat ei olnud kodus, siis kutsus miilits Rihard Saar mind välja, öeldes, et keegi tuttav tahab minuga rääkida. Värava juures ootas GPU töötaja. Nad viisid nii nagu ma olin kerges riietuses, sussid palja jala otsas rajooni keskusess.

Kuna kongi ukse peal osutasin vastupanu, siis tõukati mind jõuga kambri uksest sisse, nii jõhkralt et kukkusin vastu kapi nurka. Ma karjatasin, kuid tähelepanu sellele ei pööratud, hilisem röntgeni pilt näitas, et üks ribikont oli murdunud. Vanglas istusin kolm nädalat. Mind meelitati ja ähvardati, et ma kulla välja annaksin, kuid kordagi ei pekstud ega piinatud.

Julmuse poolest paistis silma Tarviti-nimeline ametnik.

Ta ilmus meie külasse pärast kodusõda. Ta ei olnud eestlane ega venelane, kuid eesti keelt ta kuidagi purssis. Küla tehti kullast nii tühjaks, et noored ei teadnud isegi, mis värvi kuld on.

NÄLG

„Edasi“ ja teiste ühistute rajajad ning küla jõukamad talupojad tehti enamuses kulakuks (vt. lisa nr.2), ei konfiskeeritud mitte ainult ühistu vara (mis läks üle kolhoosile), vaid ka nende elumajad, loomalaudad, koduloomad ja kodune vara. Mehed saadeti asumisele, naised ja lapsed aeti oma kodunt välja. Näljasurma juhtumeid oli Allmäel ja asunduskülades vähem võrreldes teiste, naabruses asuvate küladega, osalt ka seetõttu, et küla rahvas oli väga üksmeelne ja abivalmis (eks seda üksmeelt olid kasvatanud väljarände raskused ja ühised üritused). Näiteks teadsid kõik, et enamik peresid hoidis (peitis) jahukotte tiigis või kaevus, kuid ühtegi vahelejäämist ei olnud. Eestlase päästis ka see, et võeti ära ainult vili, alles jäeti loomapeedid ja kõrvitsad. Neid kasvatati loomadele söödaks igas talus. Nüüd päästsid need eestlaste elu.

Pauline Jors (neiupõlvenimi Laar) meenutab nälja-aastat järgmiselt: „Kui ta (isa) 1932. aastal suri, otsustas ema koos nelja lapsega Estonkasse kolida. Tal oli siin üks tuttav ees, see kutsus. Venemaal oleksime nälga surnud. Olid kohutavad nälja-aastad. Inimesi suri nagu looga, matta neid ei jõutud, laibad veeti viljahoidlasse kokku ja pandi põlema.

See oli tehtud nälg. Inimestelt korjati ära ka viimane viljatera. Eestlastel oli alati talli põranda alla maa sisse peidetud vilja. Elu oli õpetanud elama mitte ainult tänasele päevale. See päästis. Olime küll näljast paistes, aga koeri-kasse ei söönud ja Estonkasse jõudsime kõik. See oli 1934. aastal, olin siis 19. aastane“. (Maaleht nr. 32, 8. august 1991.)

Taludes toiduainete otsimist ja äravõtmist kirjeldab Hilda Heno (Aju):“ ...mäletan, et meil käisid niinimetatud „komitet sodeistvija“ mehed oma raudoradega, milledega torgiti läbi kõik kahtlased kohad, kus võis vili peidus olla. Sisenedes tuppa ütles Pampurin (eesnime ei mäleta) emale „Imenem mirovoi revolutsii“ ja siis see puistamine algas...Vahetult enne komiteemeeste ilmumist jõudis ema perekonnas olemasolevaid viimaseid kaks kotti jahu viia naabri juurde, kus komiteeliikmed millegipärast ei käinud. Tagasi saime tühjad jahukotid. See oli meie perele ränk löök.

Kevadel näljaaegu oli emal leidlikkust, ta küpsetas meile nõgestest ja maltsast kakukesti, tänu sellele jäime ellu. Nüüd ma tean, et nõgestes ja maltsas on palju kasulikke toitaineid. Seda kõike, mida pidime üle elama, on raske, väga raske meenutada“.

Ma tean, et seda on raske meenutada, kuid tõe nimel peame sellest rääkima. Seda aega mäletab Eduard Jõgismann järgmiselt:“Mulle on mällu sööbinud 1932/1933. aasta talv, kui Kaukaasias möllas nälg. Ühel päeval ilmus meile grupp mehi, vintpüssid tääkidega õlal. Seaduse nimel nõuti vilja riigile äraandmist. Otsiti ait, sahver ja kõrvalhooned läbi. Ja kui siis köögikapist leiti

paar kilogrammi maisijahu, läks mölluks lahti. Tääkide ja oradega songiti läbi kogu aiamaa. Ema oli ühe kotitäie maisi ära peitnud maja taha, seinä äärde kaevatud auku. Teda ähvardati ja hirmutati vanglaga, kuid tulemusteta. Emainstinkt päästa lapsed näljasurmast oli tugevam kui relvastatud mehed ja nende ähvardused. Maisijahu viidi muidugi kaasa. See nälg oli ülevalt poolt organiiseeritud nälg. Allmäe külas olid surmajuhtumid üksikud, kuid näljapaistes olid paljud. Vene külad aga surid tühjaks. Tänu maisiteradele elasime meie oma perega talve üle. Kevadel hakkasime õde Mariaga kolhoosis tööl käima, sealt saime ühiskatlast üks kord päevas sooja toitu. See aitas hinge sees hoida“.

Aliide Papp meenutab:“ Ma töötasin 1932/1933. õppeaastal 18 km kodukülalt eemal õpetajana suures ja omal ajal uhkes staniitsas. Meie, õpetajad, olime eelisolukorras, sest saime perekonna peale 8 kg teri kuus:segamini nisu, oder, hirss, mais. Igas peres, ka õpetajatel oli kodus käsiveski. Neid valmistasid küla meistrimehed ja vahetasid toidu vastu. Käsiveskiga jahvatasime terad peenemaks ja sellest küpsetasime iga perekonnaliikmele 3 väikest kakukest päevas. Tavaliselt söödi päevanorm korruga ära ning siis oodati järgmist päeva.

Ma pole elus näinud midagi masendavamata, midagi haledamat ja abipaluvamat, kui seda olid nälgivate laste silmad, kui nad seisisid koolisööklas vaikselt reas, kruus käes, kuhu neile valati kuuma vett, millele oli lisatud veidike jahu. Ning läksid siis lapsed kohe vaevu-vaevu jalgu järele vedades koju. Ning paljud neist minejatest järgmisel päeval enam kooli ei tulnud. Üle poole lastest suri talve jooksul nälga“.

1933. aasta kevadel hakati Allmäel neile kolhoosnikele, kes tööl käisid, andma 300 g leiba päevas. See perekond, kes selleks ajaks veel kolhoosis ei olnud, astus sinna kohe, nälg sundis. Nii saavutati kiiresti ja täielik kollektiviseerimine. Kõike seda elasid inimesed üle väga raskelt. Kallis inimene, püüa ainult korraks asetada end nende inimeste (taluperemeeste ja taluperenaiste) olukorda, kus sa näljast paistes jalgadel seistes ootad töö eest oma osa, 300 g leiba, sina, endine peremees, kellel veel aasta tagasi olid aidas tagavaraks tonnid teravilja, laudas 5-10 lüpsilehma, kanakari, sulus sead ja aidas lambad- oled nüüd kerjus, alandatud ja solvatud pärisori.

Õudusega meenutatakse seda, mis kolmekümnendate aastate algul ja 1937.aastal külas toime pandi, ning neid 5-6 inimest (aktivisti) külast, kelle südametunnistusel lasuvad paljude meeste, naiste ja orbude pisarad, südamevalu ja piin (Vaata lisa nr.2 ja nr.3). Nende aktivistide tegevusel ei saa olla mingit õigustust. Nende aktivistide laste ja lastelaste pärast jätan siin nende inimeste nimed mainimata. Neid teatakse ja nende tegusid mäletavad külainimesed niigi. Ainult ma ei mõista Viktor Maamäge, kes oma raamatus „Uut elu ehitamas“ õigustab seda, mis eesti külades

toime pandi klassivõitluse sildi all, ja ülistab neid inimesi, kes seda toime panid. Viktor Maamägi kirjutab: "Livonias, Kubanimaal külvati palju teravilja, osteti põllutöömehi. Siin ähkisid viljapeksu ajal lokomobiilid vilistades vägevalt ning kutsusid palgatöölisi peremeestele rublasid teenima" (V. Maamägi „Uut elu otsimas“ lk 26, lk 146). See on puhas jama. Viljapeksmine käis talgute korras. Teiseks olid perekonnad suured ning töödega tuli iga pere ise toime. Koos vanematega töötasid ka alaealised lapsed. V. Maamägi kirjutab edasi: "Majanduslikult arenenud asundustes hakkasid tekkima õigustatud olukorras olevad maaproletaarlased, kes ajutiselt elasid ühes või teises asunduses.

Lembit Võime arvestuste järgi moodustas külaproletariaat Kaukaasia asundustes 1. jaanuaril 1914. aastal 108 inimest, s.o. 11,5 protsenti nende asunduste kogu rahvastikust". Edasi ütleb V. Maamägi: "L.Võime arvestuste kohaselt, kes lähtus kohalikest kriteeriumitest, kuulus 1920. aastate keskpaiku Kaukaasia asundustes 27,5 protsenti majandeid kehvikute, 60,7 protsenti keskmike ja 11,8 protsenti jõukate ning kulaklike majandite kategooriasse" (L.Võime „Tee uude ellu“ lk 99).

Nende arvudega manipuleeritakse, et õigustada talupoegade kallal toime pandud vägivalda, õigustada „kulakluse kui klassi likvideerimist“, „kulakluse viimase eksploateeriva klassi kahjutukstegemist“.

Mingit klassivõitlust ei toimunud. Inimeste omavahelised suhted olid sõbralikud ja asjalikud, oli tunda üksteise mõistmist ja abivalmidust. Seda kinnitavad talgute korraldamine ja teised sellised ühised ettevõtmised nagu koolimaja, kiriku, tuletõrjehoone, magasiniaida, elamute ja teiste hoonete püstitamise ning seltside tegevus.

See, mis kolmekümnendatel aastatel külas toimus, on inimsusevastane kuritegu ning need, kes seda toime panid, vääriksid kõige sügavamat hukkamõistu. Sellele ei ole mingisugust õigustust.

Eduard Jõgismann meenutab: "1935. aastal algas Allmäelt kulakute naiste ja laste väljasaatmine Romanovka tühja (1932/1933.a. talvel nälgasurnud) külla, mis asub Stavropoli krai kirdeosas. Meie pere oli siis juba külast lahkunud. Õde oli abielus ja nad sõitsid külast ära. Mina õppisin Livonias, kus oli 7-klassiline kool. Siin olid koos noored kogu Põhja-Kaukaasia eesti küladest.

1940. aasta suvel külastasin onu Joosepi peret Romanovkas. Elamine oli seal armetu, majad lääbakil, osalt veel tühjad ja sisse langenud. See piirkond on poolkõrbe ala, ei ühtegi puud ega põõsast. Elati peost suhu. Mulle sööbis mällu järgmine pilt. Salski stepist puhus kuum kõrbetuul, mis tuli nagu küdeva ahju suust. Kuskile ei olnud pääsu peene tuiskliiva eest. Nendes ebainimlikes tingimustes pidid elama väljasaadetud töökad eesti naised ja nende väetid lapsed. Muret suurendas veel seegi, et meeste ja isade saatusest ei teatud midagi. Ka ametimehed

käitusid väljasaadetutega nagu kurjategijatega. Rangelt oli keelatud külast lahkuda. Ma nägin nende suurt muret ja eluraskusi, kuid ma ei saanud nende heaks midagi teha. Lahkusin sealt raske südamega. Aasta pärast algas sõda. Nüüd elavad onu Joosepi lapsed Kanadas. Kuidas nad sinna said, on juba omaette jutt“.

Külas oli ka selline juhtum, kui 1942. aastal sakslased Allmäe külasse tulid, siis läksid ühe talu perepojad külas tuntud nõukogude aktivisti juurde ja nõudsid tagasi oma vanematelt röövitud asju (olgu lisatud, et külas teati neid, kes midagi teiste vara olid omandanud). Nad said mõned asjad pärast kähmlust muidugi tagasi. Kui aga mõne kuu pärast sakslased taganesid ja külas uuesti nõukogude võim kehtestati, andsid „kannatajad“ need noormehed üles ning nad said mõlemad 25 aastat.

Ametnike peremehitsemist külas meenutab Salme Riga (Jõgismann) järgmiselt:“ Mulle meenub lapsepõlvest üks Tarvitu poolt teostatud läbiotsimine meil, kui me elasime veel raudteetaga. Meid oli juba kulakuks tehtud, isa vangistatud, majakraam, mööbel ja loomad ära viidud, aga majast ei olnud meid veel välja tõstetud.

Minu vanemad olid noored, isa 31, ema 30 aastat vana, meil ei olnud veel oma maja, me elasime isa vanematega ühes majas, aga oma maja ehitamiseks oli muretsetud materjal plekk katuse jaoks. See seisis aidas terviti suures pakis, millele olid peale laotud vanad kotid. Tarvit tuli otsima minult seda plekki, aga tundus, et mõttes mõlkus tal veel midagi, sest pleki otsimiseks ronis ta aida lakka, astudes seejuures plekipaki peale seda ise märkamata. Kui ta oli laka läbi otsinud, istus pettunult laka servale, jalad rippu, naeris emale näkku ja küsis:“Gustavil oli väga hea uur, kus see kell on“. Ema ei olnud suu peale kukkunud ja vastas:“Aga Gustavil oli veel parem süda, kas ta seda ei taha endale saada“.

Nii jäigi Tarvitul seekord saamata nii kell kui ka plekk, sest kell oli isal vanglas kaasas ja plekki ta lihtsalt ei märganud. Tuli kahte jäneest korruga püüdma ja jäi seekord mõlemast ilma“.

KÜLA ENNE SUURT SÕDA

Mõni sõna „Edasi“ kolhoosist. Kolhoosil oli kaks põllundusbrigaadi, kaks farmi ja traktoribrigaad. Ühe põllundusbrigaadi keskus asus Mihkel Ellandi majapidamises ja teiste brigaadi keskus Liisa ja Aleksander Metsa majapidamises. Brigaadi keskustes asus ka hobusetallid. Metsade hoovi olid kokku veetud küla talupoegade suuremad viljaaidad. Siin säilitati kolhoosi seemnevilja. Siin asus ka Metsadele kuuluv igati kaasaegne viljaveski, mille sisustus peagi lammutati ja laiali kanti. Hiljem oli veski hoones seppapada. Kollektiviseerimine pani seisma külas hoo sisse saanud ehitustegevus. Juurde ei ehitatud elamuid ega ühtegi ühiskondliku hoonet (välja arvatud loomalaudad).

Ka ühispõllul ja farmis töötas eestlane ausalt ning kohusetundlikult, eneseväarikus ei lubanud tööd teha lohakalt ja halvasti. Pärast sõda hakkasid külas maad võtma viinajoomine, lohakus ja vargus. Erksamad inimesed lahkusid külast, müües enda elamud võileivahinna eest.

Tänutundega meenutatakse brigadire, kes suhtusid inimestesse mõistvalt. Vajaduse korral saadi ikka vabu päevi oma asjade toimetamiseks. Kolhoosis oli au sees hobutöö. Peale künni, külvi ja viljalõikuse tehti kõik tööd hobustega, nagu rühvelkultuuride vaheltharimine, heinatöö, transporttööd. Transpordiks kasutati kahehobuse plaanvankreid. Küla kõige lugupeetavamad mehed töötasid tallimeestena. Hobused olid hästi toidetud, nende rakmed alati korras ja õlitatud. Põllumajanduse sundkollektiviseerimisest tulnud laost püüti ka T. Lõssenko ekslike meetoditega leevendada.

Küla vanemad inimesed mäletavad veel hästi teravilja jaroviseerimist. Põllule oli üles seatud suured katlad, mis aurasid ööd ja päevad läbi. Viljaseemne kuumendamise kaudu loodeti suurt imet, kuid ime jäi tulemata. Oli ainult tohutu suur tööjõukulu, ja mis peamine-inimeste suur närvipinge (kergesti võidi viljaikalduse korral külge pookida rahvavaenlase silt). Erksamad põllumehed muigasid seemnevilja jaroviseerimise üle ning kus võimalik, seal osutati ka passiivset vastupanu. Sügisel oli sõnadetagi selge, et see meetod ei anna midagi. Varsti oli see meetod unustatud, kuid ees ootas uued eluvõõrad üllatused. Nii nõuti kõrgemalt poolt teatud künnisügavust, arvestamata mullastiku omadusi ning põliste põllumeeste kogemusi. Ka seda ignoreeriti, et mitte ilma leivata jääda.

Peab au andma agronoom Juljus Räitsakale, kes arvestas põllumeeste arvamuste ja kogemustega, kuid ega kõik temast ei olenenud. Palju sõltus volinikust, neid aga ol külas pidevalt ja igasuguseid ning neid kardeti.

Viljasaagid olid naabermajandite omadega võrreldes head. Töötasu oli ainult natuuras (teravili ja mesi). Tänutundega meenutatakse kolhoosi esimehi Martin Eljast ja August Moisti (suri vanglas), kes tegid palju inimeste heaks ja rahvuskultuuri säilitamiseks. Nad pöörasid palju tähelepanu küla üldilme parandamisele ja selle haljastamisele. Soodustasid noorte pürgimist hariduse poole, sest ainult majandi esimehe loal anti noortele pass välja. Ilma passita aga linna õppima ei pääsenud.

Raha saadi isiklikus majapidamises toodetavast piimast, kanamunadest, meest, marjadest, kartulist, villasest lõngast ja loomade müügist. Igas peres oli üks kõrgetoodanguline lehm ja mullikas, lambad ja sead. Kogu küla kari oli ühisel karjamaal palgatud karjuste hoida. Õhtul karja kojutuleku ajaks kogunesid noored küla alla karjale vastu, siin vahetati uudiseid sõlmiti sõprust ning lepidi kokku tegevuse kohta õhtul, kaasa arvatud tantsuõhtud ja õunaraksu minekud.

LÕPETUSEKS

Minu arvates on küla mikrokliimat kindlasti mõjutanud ja muutusi maapinna kihtides esile kutsunud veekanal, mis kaevati viiekümnendatel aastatel 2-3 km külast allapoole, mille kaudu juhitakse Kubani jõe vesi Stavropoli krai põua all kannatavate maade niisutamiseks. Külas ei ole enam ettevõtlikke inimesi, et vett aianduse arendamiseks ära kasutada. Küla on juba ise suure „Zagorski“sovhoosi ääremaa. Muuseas asub selle sovhoosi keskus Kassinka külas, eestlaste vanas külas.

Olgu lisatud nii palju, et 1990. aasta 15. aprillil juhtus Allmäe külas suur loodusõnnetus. Pärast mitmepäevast suurt vihmasedu toimus küla alumises otsas maalihe, mägi vajus küla peale, mille tagajärjel sai kannatada 1/3 külast. 35 elumaja ning muid hooneid langes rusudeks, paljud inimesed jäid peavarjuta. On asunud elamuid ehitama, kuid kõik edeneb vaevaliselt. Ehitatakse, kuid see ei ole enam see mis esivanemate rajatud Allmäe küla.

1993. aasta algul (jaanuaris ja märtsis) toimusid juba kaks suuremat maalihet, need haarasid oma pikkuselt paarkümmend kilomeetrit. Külas purunesid Aliide Väli, Liisi Tikerpuu, Aliide Sibula jt majad. Segi on pööratud ka surnuaed. On oht, et surnuaed võib jääda vee alla. Juhannes Tikerpuu krundi piiril on levinud suur magevee allikas. Tundemärgid kinnitavad seda, et peagi toimub ka siin maalihe. Kaob Juhannes Tikerpuu ilus elumaja, kus kunagi oli lastekodu ja hiljem lasteaed. Nii maja maja järel hävineb küla, jäävad ainult mälestused.

Selline oli ja on Allmäe küla saatus.

LISA NR.1

1918.aastal Samuel Sommeri poolt Allmäel korraldatud asunike loenduse andmetel elas külas 193 perekonda. Tooksin ära perekonnapea nimed ja sulgudes tol ajal perekonna suurus.

Jüri Abe (2), Aleksander Adorf (2), Jaan Aju (7), Villem Aju (7), Leena Alaküla (3), Karl Alaküla (5), Toomas Almann (5), Madis Alt (5), Siim Alt (3), Hans Annus (7), Liisa Anslep (5), Aleksander Anspik (6), Ann Anspik (3), Friedrich Aru(5), Juhan Aru (5), Mihkel Einberg (6), Aleksander Elland (4), Mihkel Elland (10), Gustav Eljas (7), Mai Eljas (2), Mihkel Eljas (4), Mihkel Essen (8), Anna Heno (5), Siim Heno (6), Toomas Heno (5), Jaan Hints (4), Aleksander Ints (4), Maria Jakobson (6), Kristjan Jakobson (7), Mihkel Jalakas (5), Pauline Jõepere (7), Joosep Jõgismann (9), Villem Jõgismann (5), Karl Jürison (3), Tõnu Jürison (2), Kaarel Freitag (5), Peeter Kaidasov (4), Kaarel Kimberg (5), Mihkel Kitsel (2), Joosep Kivi (8), Aleksander Kleemets (6), Jüri Kleemets (7), Juhannes Kokk (4), Kaarel Kosko (2), Eduard Krein (3), Mihkel Kremm (8), Nigul Kuller (4), Mihkel Kure (3), Villem Kure (2), Jaan Kuusik (8), Mari Kõsterson (5), Aleksander Laar (3), Aleksander Laar (6), Gustav Laar (9), Josep Laar (2), Juhan Laar (2), Juhan Laar (4), Karl Laar (2), ;Madis Laar (8), Mai Laar (3), Mihkel Laar (3), Peeter Laar (2), Kaarel Laas (7), Mihkel Laas (6), Karel Leppik (2), Anna Lõhmus (2), Karel Lõhmus (8), Mihkel Lõppe (4), Villem Lõppe (6), Johannes Madisson (5), Juhan Markus (3), Joosep Markus (6), Mai Markus (4), Jaan Marnat (5), Joosep Marnat (7), Ado Matsik (6), Leena Matsik (6), Gustav Mehle (4), Karl Mehle (3), Jakob Melnik (2), Joosep Melnik (7), Abram Mets (7), Juhannes Mets (5), Juhannes Mets (7), Liisa Mets (8), Mihkel Mets (7), Anna Metsakivi (5), Jakob Mihkelmann (6), Liisa Mihkelmann (5), Mart Morgen (7), Gustav Muru (8), Joosep Möll (6), Kaarel Möll (13), Anton Negols (7), Gustav Nõmm (5), Aleksander Nõmm (4), Juhannes Nõmm (4), Karl Nõmm (7), Viktor Nõmm (4), Jüri Paikles (2), Liisa Paikles (3), Madli Paikles (3), Aleksander Pallo (7), Aleksander Peri (4), Eduard Peri (7), Gustav Peri (4), Juhannes Peri (5), Juhannes Peri (4), Jüri Peri (5), Karel Peri (4), Madis Peri (5), Mihkel Peri (6), Liina Piiskop (5), Mihkel Pikat (10), Kaarel Preimann (5), Anna Puumann (5), Jüri Puumann (5), Kaarel Puumann (8), Villem Puumann (5), Jaan Pundi (5), Joosep Pundi (6), Jüri Pundi (4), Kustav Pundi (4), Jaan Pupp (2), Juhan Pupp (12), Anna Põmm (6), Aleksander Pääro (5), Kaarel Preimann (5), Kaarel Ramm (9), Herman Reinop (3), Joosep Reinhold (5), Jüri Reinhold (2), Villem Reinhold (6), Jaan Roos (5), Jakob Roos (7), Juhan Roden (7), Juhan Rosenrot (3), Jaan Rõuk (5), Herman Rõuk (5), Maria Rõuk (4), Mart Rõuk (8), Mihkel Rõuk (5), August Räätsakas (6), Mart Rääts (4), August Saft (1), Gustav Saft (9), Karl Saft (7), Leena Sammel (5),

Aleksander Seimann (7), Karl Seimann (4), Maria Sibul (5), Jaan Sepp (3), Jüri Sepp (3), Mai Särg (3), Juhan Tammel (4), Anton Telemann (5), Jaan Telemann (2), Kaarel Telemann (5), Liisa Telemann (6), Jüri Tenn (5), Madis Teevet (6), Mihkel Teevet (6), Villem Teevet (7), Jaan Tiisvelt (6), Andrus Tikerpuu (3), Gustav Tikerpuu (6), Juhan Tikerpuu (4), Toomas Tikerpuu (2), Tiina Tint (2), Aleksander Tolli (2), Juhan Tuisk (4), Kaarel Tuisk (7), Joosep Uustalu (7), Kustav Uustalu (5), Mihkel Uustalu (2), Mait Valp (5), Aleksander Vatsel (6), Mihkel Vatsel (6), Jaan Vedru (6), Liisa Vedru (2), Madi Vedru (3), Jaan Viider (7), Gustav Viider (8), Juhan Viider (6), Kaarel Vohopski (3), Maria Vahopski (9), Jaan Vou (6), Jaan Väli (6), Jaan Väli (5), Kaarel Väli (3), Madis Väli (9), Mihkel Väli (10).

Lähtudes loenduse andmetest pärinesid Rakvere ja Jõhvi kandist 58 perekonda: Paiklesed, Perid, Välid, Teelemanid, Saftid, Vedrud, Viiderid, Alakülad, Puppide, Laasid jt.

Hiiumaalt on pärit 17 perekonda: Henud, Altid, Pundid, Tikerpuud, Jõgismannid, Kured jt.

Tartu kandist on pärit Ajud, Laasid, Puumannid, Metsad; Harjumaalt Nõmmed, Maria Sibul, Mai Särg, Liina Piiskop; Mulgimaalt Rõugud; Paide kandist Kaarel Tuisk ja Jüri Reinhold.

Loenduse kaardil paljud märkisid lihtsalt, et on pärit Eestist, täpsustamata elukohta, mõnel kaardil on märgitud Rakvere k. Jõhvi jne., kuid teatud pildi see siiski annab.

H.Sibula andmetel oli 19. sajandi lõpul Allmäe külas 1414 hinge, siis 1918. aastal (S.Sommeri loenduse andmetel) 969 inimest. Selline oli maailmasõja ja revolutsiooni tagajärg. Enne Teist maailmasõda elas külas 1499 inimest (Aliide Pappi andmetel). Paul Roosi ja Helmi Roosi (Pääro) andmetel elas 1989. aastal külas eestlasi ligikaudu sada inimest, venelasi 190 ning mägirahvaste esindajaid 80 inimest.

LISA NR. 2

Kulakuks tehti järgmised talupidajad:

Aleksander Aju, Johannes Aru, Mihkl Elland, Jaan Jõgismann, Joosep Jõgismann, Gustav Jõgismann, Liina Jõgismann, Kaarel Kimberg, Maria Kipslis, Juhannes Kuusik, Anton Klemets, Juljus Matsik, Gustav Muru, Aleksander Mets, Joosep Mets, Juhannes Mets, Aleksander Naame, Mihkel Nõmm, Viktor Nõmm, Liisa Paikles, Jüri Puumann, Anton Pundi, Anna Rosenrot, Juhan Tikerpuu, Kaarel Tuisk, Gustav Uustalu, Juhannes Väli.

Kõik need 27 perekonda olid hoolsad, töökad ja kokkuhoidlikud põlluharijad. See saigi neile saatuslikuks. Osa neist- Joosep Jõgismann, Gustav Jõgismann, Anton Klemets jt- arreteeriti.

Hilda Kangru andmetel tehti Livonia külas 153 perekonnast kulakuks 61 perekonda s.o iga kolmas perekond.

Mõned jätsid oma talud maha ja põgenesid õigeaegselt külast. Külas võttis maad masendus ja hirm homse päeva pärast.

Allmäelt pärit noored (üliõpilased) Sankt Peterburis aastal 1926.

1. rida vasakult: Aleksander Tedemann, Jaan Tuisk, Liisi (Leena) Kuller, Karl Morgen, Anton Nõmm, Juli Lõpe,

2. rida vasakult: (nimi tundmatu), Line Telman, Pikat Juhan.

3. rida vasakult: Jaan Telman, Johannes Elland.

Lõunavaheaeg teravilja masindamisel.

Pildistatud 20. sajandi esimese veerandi keskel, õpetajad August Kresla, Helmi Rodeman ja Hans Rehtlane, tagumises reas keskel Jaan Laar.

Allmäe MTK 5. klass 1938.a.

1 rida: vasakult Lilli Jalakas, Salme Puuman, Helmi Ulumets, Hilda Aju, Liisi Nimmer, Ritti Mets, Liide Pupp, Milinde Aju, Gustav Heno, Ruubel Von,

2. rida: Kaarel Talli, Elmi Peri, Alma Puuman, Liisi Kleemets, Liisi Laar, Anton Nõmme tütar, Helmi Pääru, Kalev Nõmm, Gustav Talli,

3. rida: August Nõmm, Ilmar Kokk, Joosep Laar, Villem Markus, Eduard Möll, Juhannes Milbch.

LISA NR. 3

Rasked olid aastad 1937 ja 1938. Kõikjal NSV Liidus toimus süstemaatiline väikerahvaste, sealhulgas ka eestlaste hävitamine (1959 aasta rahvaloenduse andmetel elas NL-is väljaspool Eestit 9600 eestlast. Ajavahemikul 1940-1958 naasis mujalt NL-ist Eestisse umbes 50 000 eestlast. Järelikult oli väljaspool Eestit NL-is 146 000 eestlast. Tartus 1918. a. väljaantud A. Niguli raamatus „Eesti asundused Venemaal“ on Tsaari-Venes elavate eestlaste arvuks öeldud 240 000 inimest). Allmäe külast viidi ära 27 inimest, kõik elurõõmsad ja töökad mehed, enamik neid kadus jäljetult. Elusalt tulid tagasi ainult Johannes Negols ja Eduard Jakobson. Teadmata kadunuks jäid: Aleksander Allak, Jaakop Allak, Juhannes Aru, Aleksander Anspik, Juhannes Jakobson, Anton Jõgismann (võeti kinni Armaviris), Juhannes Kuusik, Kaarel Kosko, Kaarel Laar, Villem Madisson, Anton Marnat, Juhannes Marnat, Frants Martner, Karla Morgen, Jaan Mets, Anton Möll, Aleksander Naame, Aleksander Ottens, Anton Pundi, Gustav Peri, Joosep Peri, Juhannes Roos, Juhannes Räts, Gustav Viider, Gustav Vou.

Teadmata ja tähistamata on nende süütute ohvrite hauad.

Pildistatud aastal 1941.

Allmäe kooli endisi lõpetajaid ja õpetajaid. Esireas vasakult: õpetaja Aliide Papp ja paremalt teine õpetaja Linda Kleemets aastal 1989.

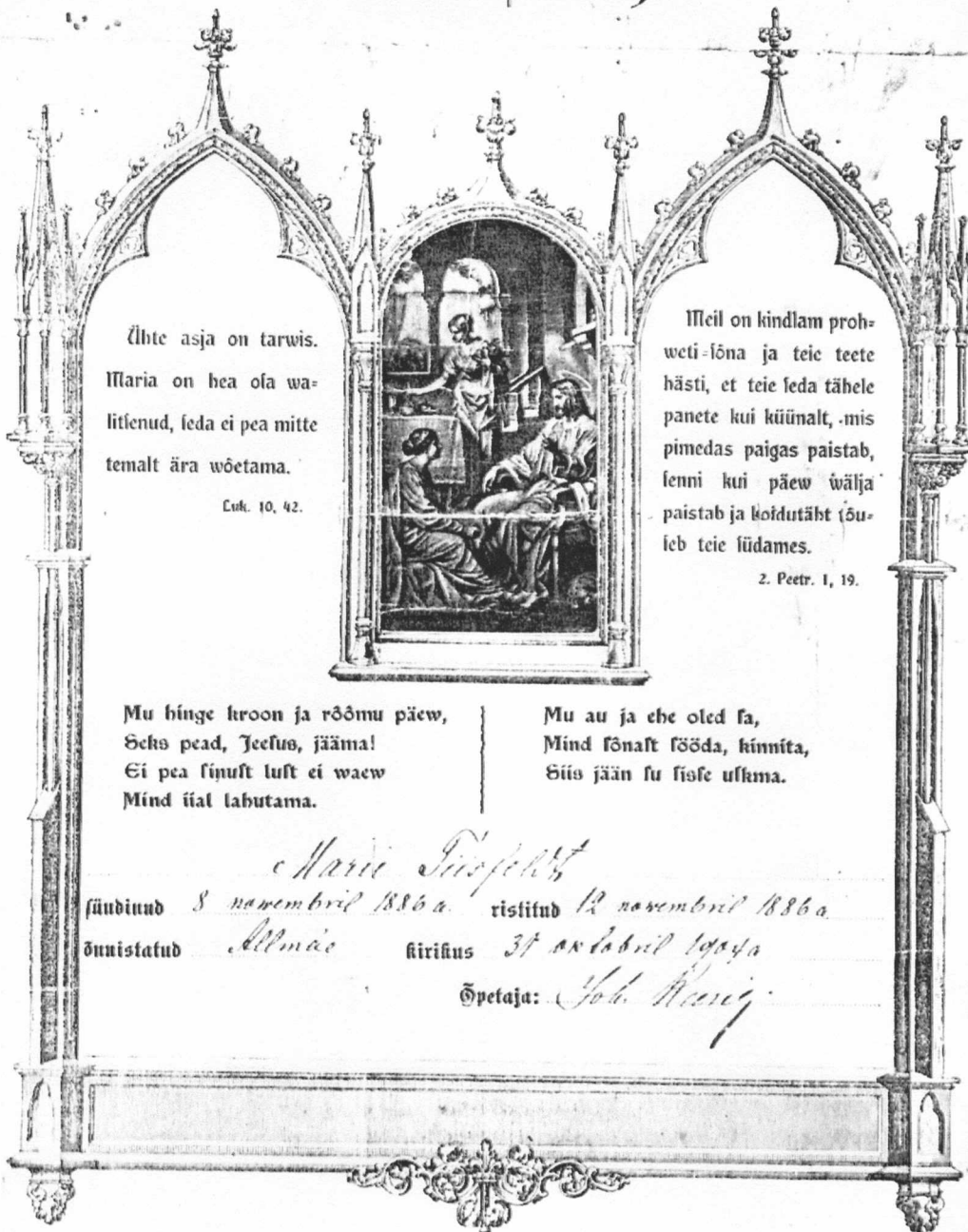

Pildistatud Turbas Liisi kodus 14.07.1990.

Esimeses reas vasakult: Liide Papp, Liisa Maar (Nimmer), Helmi Veeroja (Nimmer), Kalevi abikaasa Laine ja pojatütar Katrin.

Tagareas: Heno Juhan . Kalev Nõmm, Herman Papp

Õnnistamise päeva mälestuse leht.

Ühte asja on tarwis.
Maria on hea oia wa-
litlenud, leda ei pea mitte
temalt ära wõetama.

Luk. 10, 42.

Meil on kindlam proh-
weti-lõna ja teie teete
hästi, et teie leda tähele
panete kui küünalt, mis
pimedas paigas paistab,
fenni kui päew wälja
paistab ja koidutäht (su-
leb teie lüdames.

2. Peetr. 1, 19.

Mu hinge kroon ja rõõmu päew,
Seks pead, Jeesus, jääma!
Ei pea sinust lust ei waew
Mind üal labutama.

Mu au ja che oled sa,
Mind sõnast sõõda, hinnita,
Siis jään su fiese uskma.

Marie Siisfeldt

süüdiuud 8 novembril 1886 a ristitud 12 novembril 1886 a

õnnistatud Altnäe kirikus 31 oktoobril 1904 a

õpetaja: *Joh. Keesij*

Eesti autonoomia pidustuste laulud 1917.a.

Marsellaise!

Kauem raudu me kanda ei taha,
Ike kaelast ja köidikud käest!
Üles, orjuseahelad maha,
Viime võidule priiuseväed!
Maha verega võidetud troonid,
Ebajumalad kadugu eel,
Ainult kurnaks meil kullased kroonid,
Nende kandjaks meil timukad teel.

Sest ülesse! Hüüab meid vabadustöö.
Tund tulnud, kus tasuda vaja!
Kus kutsub meid võitluse kaja:
Tee lahti! Lahti tee.

Tahad igavest orjaks sa jääda,
Kanda teotust lõpmata veel?
Üles, vabaks tahame saada,
Puruks lõhume tõkked sel teel!
Välja kutsume vaenlaste salga,
Valekatted neil kisume eest,
Saagu rõhujad needimisepalga,
Rahvas otsustab nüüd omast väest.

::: Sest ülesse! hüüab meid vabadustöö! :::

Läbi verise udu meil kumab
Kaugelt tõsise priiuse koit;
Üle võitlusehaua meil punab
Eemalt tõe ja vendluse võit.
Vajub jäädavalt kurjuse oda,
Kaob alandav orjuseöö,
Vabal valgel siis käime uut rada,
Kus meid ühendab õnnistav töö.

::: Sest ülesse! hüüab meid vabadustöö! :::

Eestimaa, mu Isamaa!

Eestimaa, mu isamaa,
Kuis nii armas oled Sa!
Murravad ka maru tuuled
Sinu viimsed tammepuud,
Siiski hüüavad mu huuled:

;;; Eestimaa, Sul annan suud! ;;;

Eesti vaprad vanemad
Vaimuvallast vaatavad,
Peas on neil elukroonid,
Võidulaulud nende suus,
Neil on jumalikud troonid,

;;; Kuldsed kanded tammepuust. ;;

Eestimaa, Su mehe meel
Pole siiski kadund veel;
Peab surm ka rohket lõikust
Suure sõjakäraga:
Truuks me jääme isamaale

;; Viimse veretilgani! ;;

Leina marss.

Teid neelas verine võitlusevald,
Te surite lahinguväljal.
Teid tihtigi kattis ka vangide rüüd
Ja saatis teid raudade kõlin. ;;;

Nii mõndagi häda ja viletsust saand
Te kannata vaenlaste vahel.
Kuid, vennad, veel kirguliselt paisub me rind!
Veel vaprasti tuksub me süda! ;;;

Las prassisid rikkad, las pidustas tsaar,

Las timukad suplesid veres;

Teid saadab te sõprade õnnistus teel,

Teid mälestab tänulik rahvas. :::

Nüüd käes on meil aeg, kus lai rahvaste parv

On kerkind kui mähisev laene:

Lööb särama päike ja priiuse koit

Saab loitma te võitluse rajal. :::

Priius, kallis anne!

Priius, kallis anne,

Taeva kingitus:

Kõige õnne kanne

On su valitsus;

Kus sind pole leida,

Seal on viletsus.

Meie poole hoida,

Kallim varandus!

Ei küll pane tähel

Sind veel kõik maailm;

Süda mitmel mehel

Sinu vastu külm,

Siiski pean mina

Väga kalliks sind,

Sest et päätsid sina

Orjapaelust mind.

Armsad Eesti vennad,

Teil on priius käes,

Olgem vahvad, armsad,

Seda tervitades;

Edasi sest jõudkem

Suure hoolega,

Vaimu priiust nõudkem

Kõige elu aal!

Mu Isamaa, mu õnn ja rõõm!

Mu Isamaa, mu õnn ja rõõm!

Kui kaunis oled Sa;

Ei leia mina iial tääl

See suure, laia ilma pääl,

Mis mul nii armas oleks ka,

Kui Sa, mu Isamaa!

Sa oled mind ju sünnitand

Ja üles kasvatand;

Sind tänan mina alati

Ja jään sul truiks surmani!

Mul kõige armsam oled Sa

Mu kallis Isamaa!

Su üle Jumal valvaku,

Mu armas Isamaa!

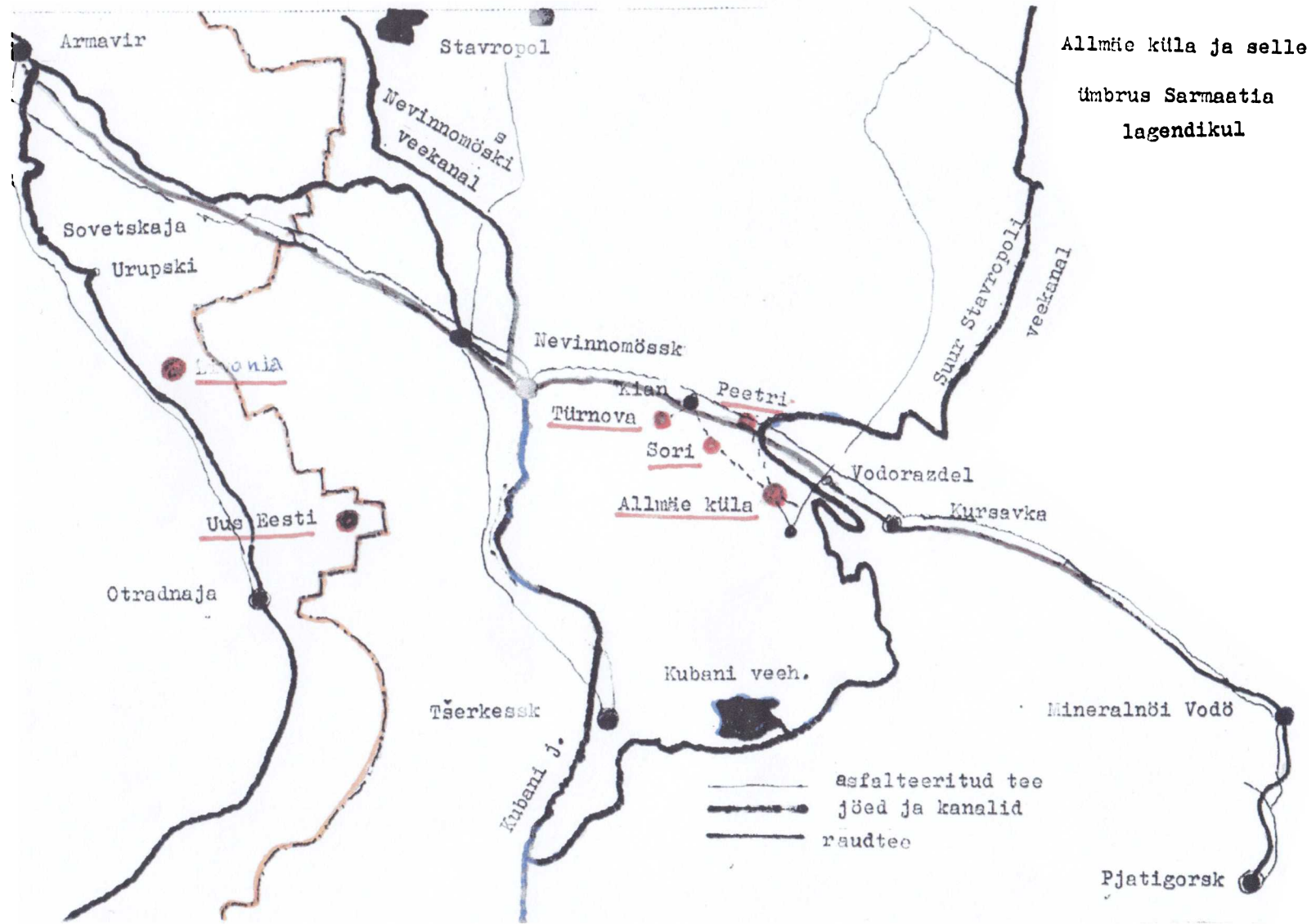
Ta olgu sinu kaitseja!

Ja võtku rohkust õnnista,

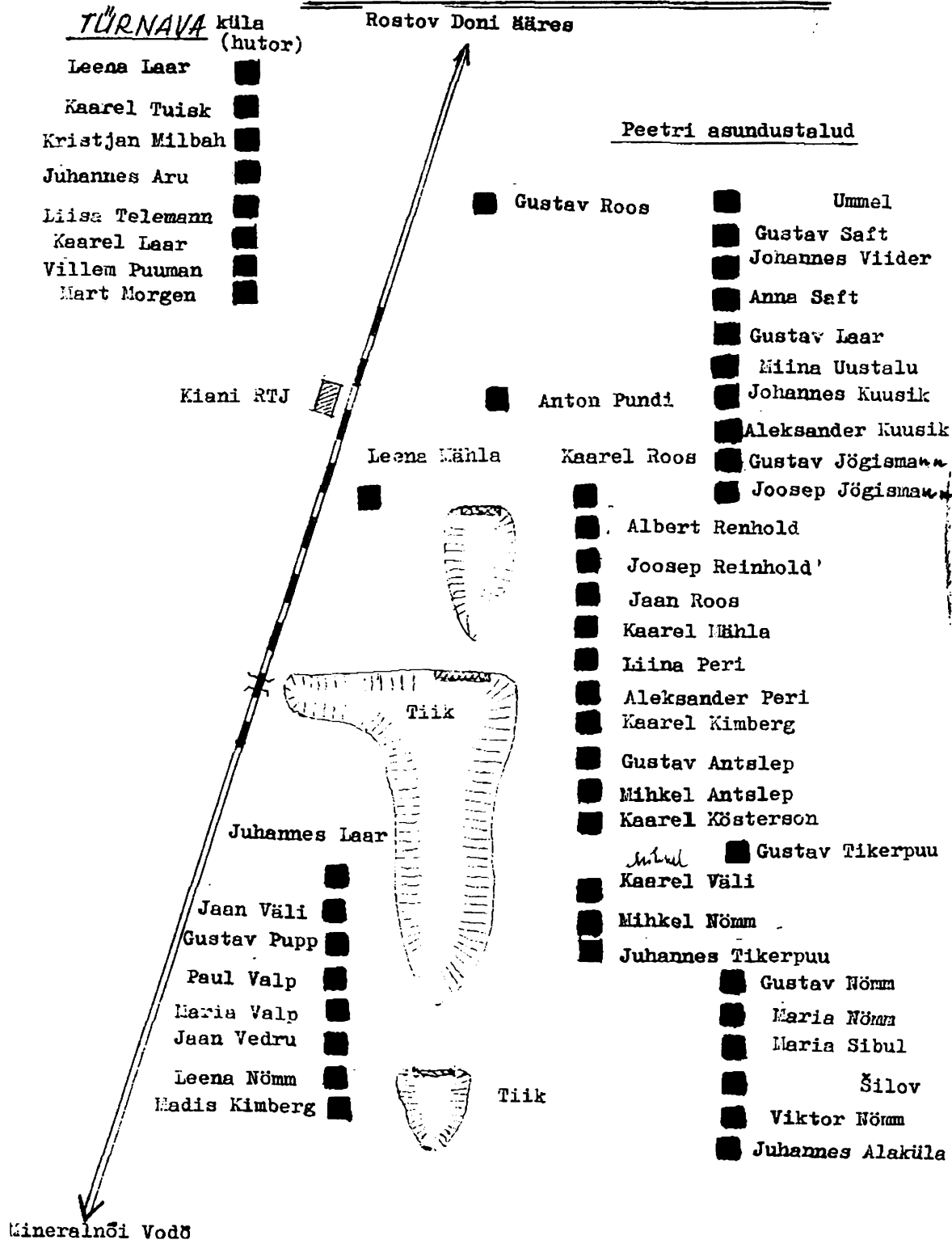
Mis iial ette võtad Sa,

Mu kallis Isamaa.

Allmäe küla ja selle ümbruse Sarmaatia legendiku kaart.

ALLMÄE KÜLA ASUNDUSED

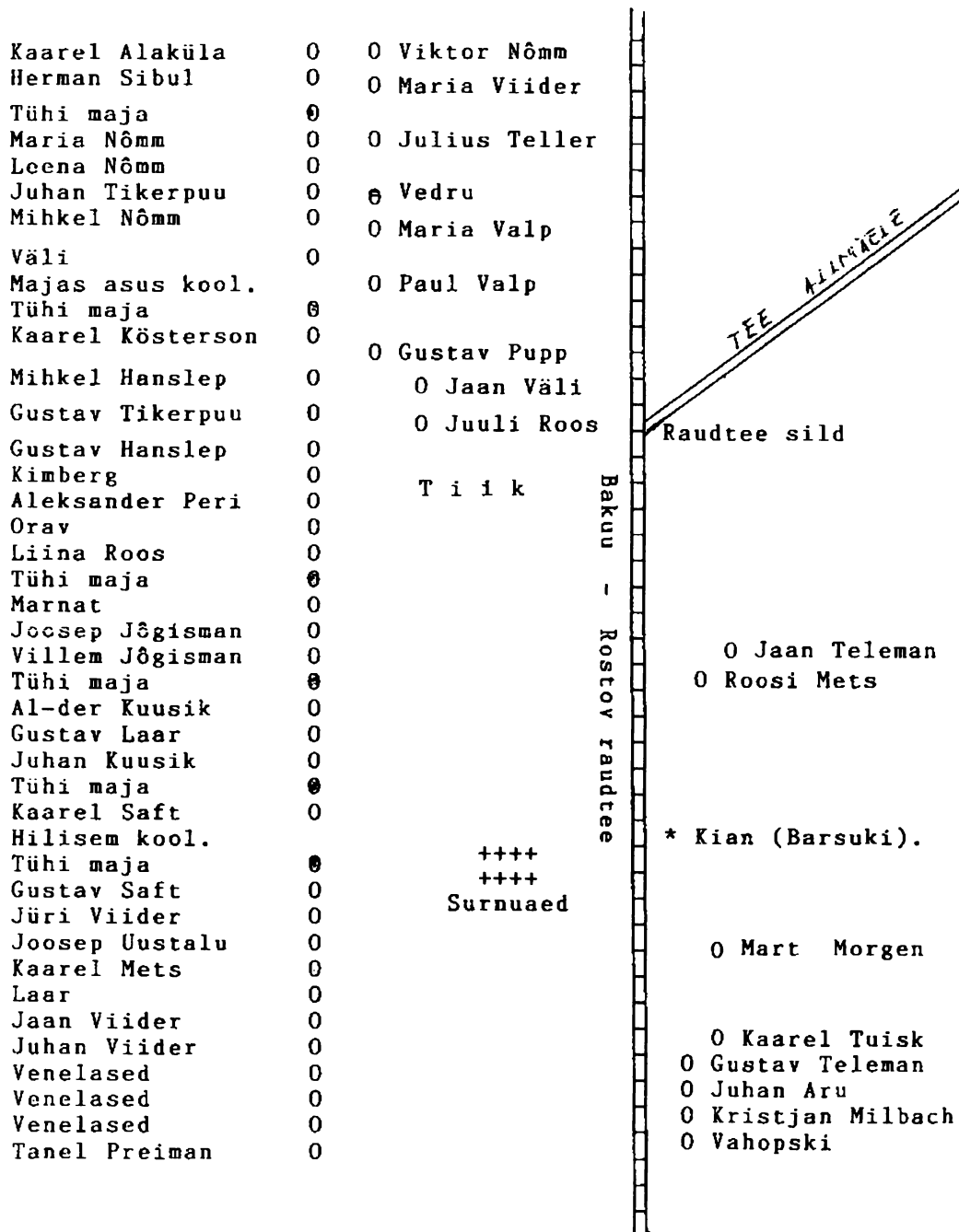

Allmäe küla asunduste skeem.

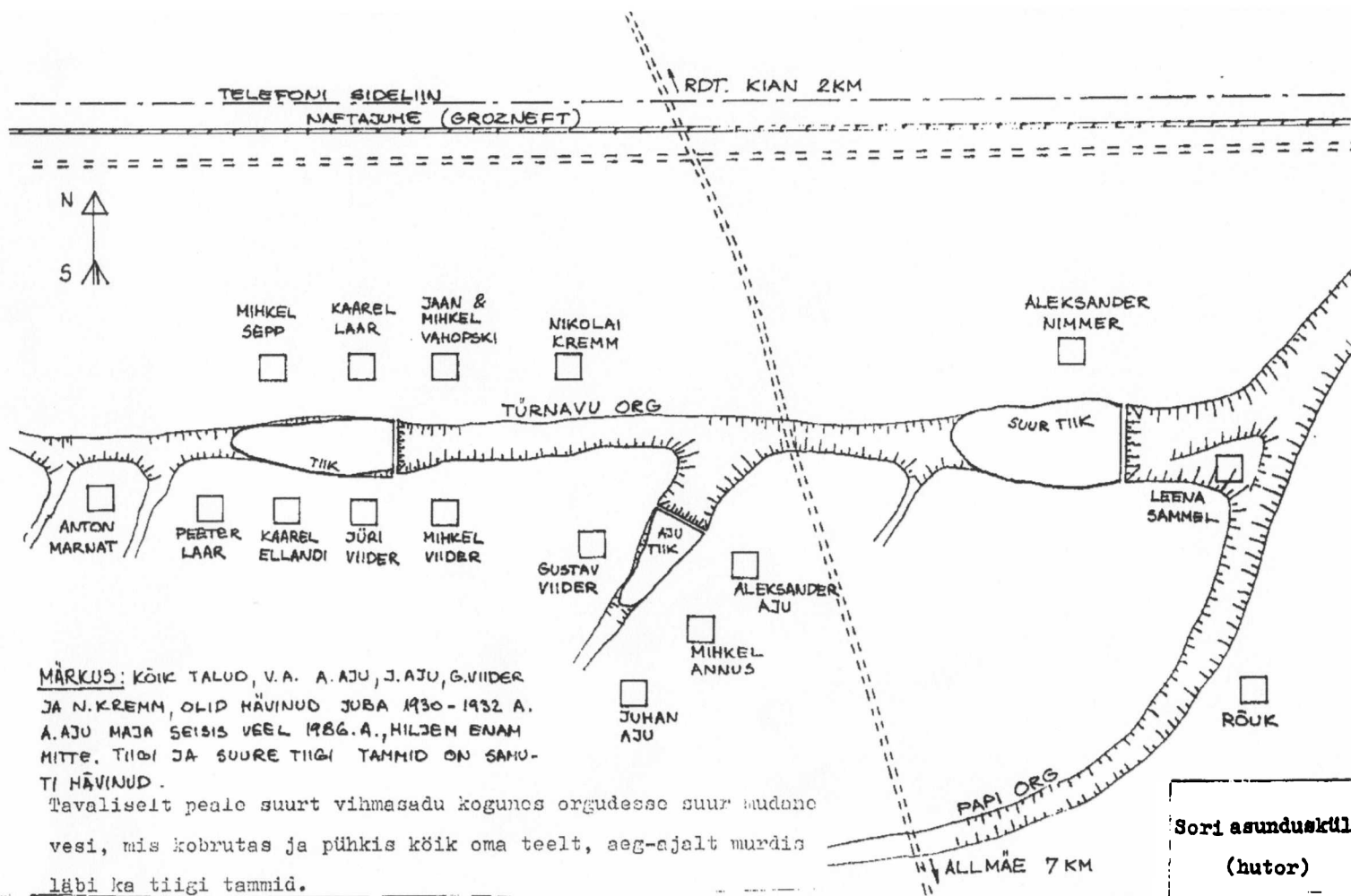
Peetri küla (huutor) - Raudteetagune küla.

Umbes 1930.a.

O
N + S
W

Peetri küla skeem aastast 1930.

MÄRKUS: KÕIK TALUD, V.A. A. AJU, J. AJU, G. VIIDER JA N. KREMM, OLID HÄVINUD JUBA 1930-1932 A. A. AJU MAJA SEISIS VEEL 1986. A., HILJEM ENAM MITTE. TIIGI JA SUURE TIIGI TAMMID ON SAMUTI HÄVINUD.

Tavaliselt peale suurt vihmaseadu kogunes orgudesse suur mudane vesi, mis kobrutas ja pühkis kõik oma teelt, aeg-ajalt murdis läbi ka tiigi tammid.

A L L M Ä E

Allmäe küla asub Stavropoli kubermangus Kazinka kōrgustiku jalamil. Külale panid aluse 1868.a. ümberasujad Venemaalt.

Külas on 150 majapidamist 219 majaga ja palvemaja. Pearaha maksjate nimekirjas on 392 revisjonihinge, perekondade nimekirjas on 623 meessoost isikut ja 430 naissoost isikut. Võõraid elab külas 30 meest ja 15 naist. Küla põhielanikkonna moodustavad eestlased, ümberasujad Eesti- ja Liivimaalt. Rahvas on evangeelset-luterlikku usku.

Maamandi kirjete järgi kuulub külale 5098 tiinu (tiin võrdub 1,09 ha), sellest mitteharitavat maad 546 tiinu 1500 ruutsülda. Ühe revisjonihinge kohta tuleb maad 13 tiinu, ühe hinge kohta - 8,2 tiinu. Elanikel on puu- ja köögiviljaaiad. Köögivilja-aedades kasvatatakse tavalist köögivilja.

Joogiveeks võetakse vett allikast, milline asub kahe versta kaugusel mäe jalamil. Allika vesi on hea maitsega ja allikas ei kuiva kunagi. Loomi joodetakse eri veekogudest.

Elanikke põhitegevuseks on põlluharimine ja karjakasvatus. Põud ei esine sagedamini kui ümbruskonna külades. Põlluviljakust loetakse keskmiseks. Leivaviljast kasvatatakse nisu, otra, rukist, kaera ja hirssi. Olekaalus on nisu ja rukki külvid. Nisu kogusaak on 4000 setvertit (setvert - 209,91 l), heal aastal on saak 6000 setvertit. Vilja headus on keskmine. Põldu küntakse puu- ja raudadraga, osaliselt ka harkadraga. Osa põllutööriistu ostetakse, enamuse valmistatakse kodusel teel. Põllutööriistadest on külas 4 rehepeksumasinat, 8 tuulamismasinat, 7 heinaniidukit, 2 viljavihu noppijat, 3 viljaniidukit. Kasutatakse kaht maaviljelussüsteemi: viljavaheldus- ja söödipõllundust. Viljade vaheldus toimub 3 - 6 aasta tagant. Tugev rahe ja rändrohutirtsud esinevad harva. Külas on 418 hobust, 881 veist, 1018 lammast ja 309 siga. 50 perel on puuviljaaiad, 6 perel on väikesed viinamarjaistandikud. Koduseks tarbeks koovad naised kodus kangast. Kaubandusliku iseloomuga töödust ei ole.

Peamisteks vilja müügikohtadeks on Batalpašinsk (Tšerkessk) ja Nevinnomõsskaja staniitsa. Mõned müüvad oma vilja Vladikaukazi raudtee Barsuki (Kian) raudteejaamas. Keskmise saagi korral müüb küla 800 setvertit nisu ja 600 setvertit otra ning 150 setvertit hirssi. Hea saagi korral müüakse 1000 setvertit nisu, 800 - otra ja 250 - hirssi. Loomad müüakse naaberkülade laatadel ja basaari-

del. Kaubandus toob sisse keskmiselt 500 rubla aastas pere kohta. Kauplusi on külas kolm: kaks on segapoed ja üks on veinipood. Külas laatu ja basaare ei peata. Keset küla on poole tiinu suurune väljak. Külas on vallavalitsus. Vallavalitsusel on kolme toagmaja, ehitusmaksumusega 800 rubla. Kүүthobuseid on kogukonnal 5, aastane ülalpidamine maksab 450 rubla. Küla magasiadas on hoiul 303 setvertit ja 2 setvetikku suvivilja. Revisjonihingede arvu kohaselt peaks olema 336 setvertit talivilja ja 168 setvertit suvivilja. Magasiat mahutab 604 setvertit vilja. Magasiada ehitus maksis 700 rubla.

Külas on üheklassiline rahvaharidusministeeriumi kool. Kooli ülalpidamine maksab 525 rubla. Koolihoone on vilets. Ehitatud 1888. aastal. Ehitusmaksumus oli 1500 rubla. Opetaja tarvis on hoones 2 tuba ja köök. Hoovi on ehitatud sara. J. Klassitoa kubatuu on 416 kuuparssinat. Opetaja tubade suurus on 140 ja 98 kuuparssinat. Klassituba on valge, valgus paistab põhjast, idast ja lõunast. Koolis õpib 31 poissi ja 27 tüdrukut.

Meditiinilise abi osutamiseks on ettenähtud velsker, asukohaga Kazinka külas. Kuid inimesed enamjuhtudel ravivad end ise koduste vahenditega või ostavad ravimeid kohalikust poest. Kõige enam kannatab elanikkond malaaria ja peavalude all.

Posti saab küla Kursavka sidejaoskonnast. Vahemaa külast Stavropoli on 75 versta. Lähim raudteejaam Barsuki on 7 versta kaugusel. Külas on kүүthobused, millistega võib sõita naaberküladesse. Sõidu hind: Kazinka - 0,70-1,00 rubla, Kursavka - 2 rbl Nevinnomõsskisse - 2 rbl. Kazinkani on 6 versta. Tee Kazinkasse kulgeb 4 versta ulatuses mäe veerul ja siis läheb järsult mäkke. Edasi läheb tee väikse kaldega Kazinkasse. Kursavkani on 18 versta, Nevinnomõsskini 25 versta. Vihmaga on teed väga raskesti läbitavad. Pinnas on savine, teedel on vesi uuristanud suuri kraave.

Külas on ühetoaline üürikortet puitpõrandaga ja esikuga. Toidule ei ole hinda kehtestatud. Võõrastemaja külas ei ole.

Administratiivselt allub küla maakonna 6 jaoskonna ülemale, asukohaga Vladikavkazi raudtee Kursavka jaam. Kohtu-uurimise osas allub küla maakonna esimese jaoskonna uurijale ja poliitseiliselt - kolmanda stani pristavile. Kohtu-uurija ja pristav asuvad Aleksandrovskaja külas. Allmält 50 km kaugusel.

1892. a. suri koolerasse 9 meeshinge ja 6 naishinge. Kazinkas suri samal aastal 100 inimest.

Setvertik on kaheksandik setvertit.

Väljavõte 1897. a.

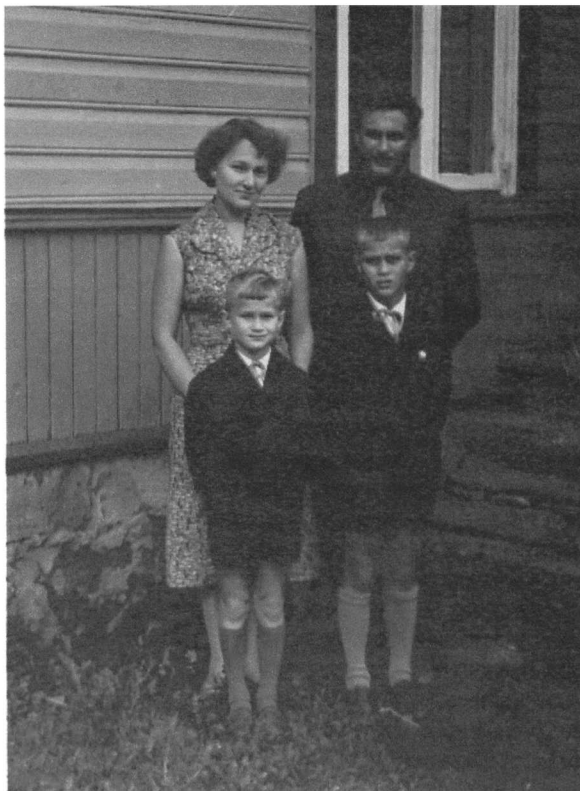
Sellel fotol on Kalev Nõmme emapoolne vanaisa ja vanaema Taavet ja Miina Krüger (pärit Järvamaalt) ja nende lapsed Johannes, Amalie (keskel) – Kalev Nõmme ema ja Liine.

Kalev 35-aastasena. 25.02.56. Jõhvis.

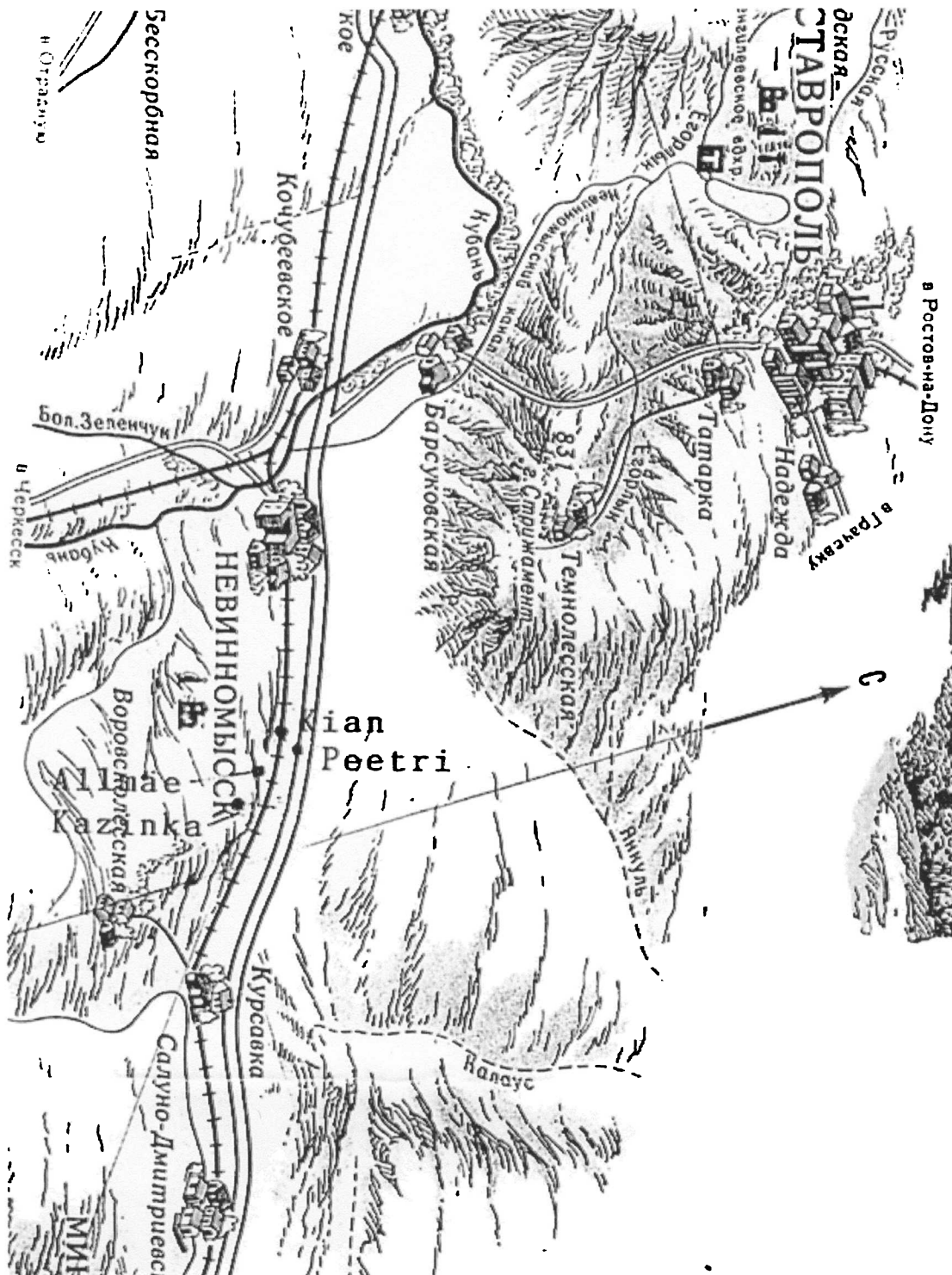
Kalevi vend Martin

Perekonna pilt: Laine ja Kalev, Poeg Urmase II klassi ja Lembitu I klassi I koolipäev aastal 1960

1958.a. suvel kodus.

Allmäe küla asukoht

Allmäe küla oli tähtis pidepunkt. Sinna saabus eesti rahvas, et sealt edasi suunduda Põhja-Kaukaasiasse, ka Türki külasid asustama.

Lembit Reinoki meenutusi Kalevist

“Nii ajaratas ringi käib” – on kirjas laulusalmis ja see “ratas” on igavikku viinud palju neid, kelle mälestusi enam ei saa taastada, sest omal ajal olid need tõemeenutused teadjale isegi ohtlikud.

Mina olen sündinud (1925.a) Eesti-Haginski külas, kus oli mu isakodu. Olin viie aastane kui kolisime ema vanemate kodutallu Allmäele, ema vanaisa ja onu olid Siberisse saadetud ning vanaema ja tädi ei jõudnud talutöödega toime tulla. Talu asus Tärnavus, nii kutsuti seda kanti. Allmäe küla oli seitsme km kaugusel. Paljud eestlased rajasid oma talud neile eraldatud maadele.

Kooliteed alustasin 1933.a Allmäe (v.k. Podgornoe) 7-me klassilises koolis, kus õppis Korruga seitse klassikomplekti, õpilasi võis olla saja ringis. Koolitöö toimus eesti keeles kuni 1938.a.

Küla rahvas oli asutanud midagi lastekodu taolist, kuhu koondati lapsed, kellel polnud vanemaid. Seal elasid ka Kalev Nõmm koos oma kahe vennaga (August ja Martin). Kalevit mäletan kui alati tõsist, isegi ranget (ta oli minust vanem) ja mitte eriti jutukat. Nende isakodu asus Peetri külas (nn Kuteris v.k. hutor) üle raudtee küla poolt vaadates. Kooliajal käisime koos nendega talu vaatamas, maja oli siis veel alles, kuid keegi seal ei elanud.

Sõja algul ma Kalevit külas ei mäleta, ilmselt oli ta kutsutud tegevväkke.

Koos tema venna Augustiga (kokku 26 poissi) mobiliseeriti meid Töölis-talupoegade Punaarmeele Eesti rahvusväeossa asupaigaga Siberis.

Sõjakcerises jäi August kadunuks.

Kaleviga kohtusin kui ta oli ametis Põlva rajoonis. Mina töötasin siis Kilingi-Nõmme Näidismetsamajandis. Siis ta mainis, et peaks midagi Allmäe elust kirja panema. Veel kord käisin tal külas Tallinnas (siis ta oli seal ametis). Täpsustasime mõningaid andmeid Allmäe kohta, mida mina mäletasin. Rohkem me enam ei kohtunud.

Minu isast niipalju, et ta teenis isaari armees, hiljem valgete juures. 1931.aastast teda meil enam ei olnud.

Lembit Reinok

Kilingi-Nõmme

Küünlakuul 2005

Liisa Nimmeri mälestusi Kalevist

Tere Lp. Pr. Hilda!

Saadan Teile Nõmme Kalevi lühikese iseloomustuse. Kalevis oli kõik ilus: välimus, hing ja mõtted. Ta oli rõõmsameelne ja kui klassi tuli, muutus klass päikesepaisteliseks.

Ta oli andekas ja õppis korralikult, hinded olid 3, 4 ja 5. Kodused tööd olid alati tehtud. Raamatud ja vihikud olid ilusad ja puhtad, ehkki tal ei olnud vanemaid. Meie tänava üks perekond (Moiratid) võtsid ta oma juurde elama, kus tuli tal teha palju tööd, aga lubati ka koolis käia. Ta oli andekas ja jõudis teha tööd ja õppida.

Ta oli klassis aktiivne ürituste organiseerija. Laulis laulukooris, oli näiteringis, esines püramiidides, ilulugemises pidude ajal.

Kalev oli heasüdamlik ja alati abivalmis. Oli truu abikaasa ja hea isa. Tal on kaks toredat poega.

1940. a. lõpetasime 7. klassi. Mina läksin linna õppima ja Kalev läks sõjaväkke. Kalevil oli kirjavahetus minu ema õega Londoni Aliidega, endise Allmäe küla 4-klassilise kooli direktoriga. Käisin Viljandis oma tädil külas ja sain sealt Kalevi aadressi: Narva mnt. 19-30 Tallinn 10120.

1989. a. suvel kirjutasin Kalevile, et paljud meie klassi õpilased elavad Tallinnas ja 2 meie õpetajat Nõmmel, organiseerime klassi kokkutuleku. Kalev kirjutas, et on nõus ja saatis oma pildi, mis teile saatsime. Ja 1989. a. oli meie klassi kokkutulek Klooga rannas, kus olid meie klassi õpilased ja 2 õpetajat Nõmme Kalevi suvilas.

1990. a. oli meie klassi kokkutulek Turbas minu juures. Järgmine kokkutulek pidi olema meie õpetaja Papi (Räitsaka) Liide juures aga ta haigestus ja suri.

Kalevil oli ka vend Martin, kes elas ühes teises peres. Ka Martin on surnud, suri mõne aasta enne Kalevit Eestis. Isa ja ema olid neil surnud.

Liisa Nimmer klassikaaslane!

Üks poeg elab Põlvas ja ema on tihti poja juures. Laine Nõmm.

Poja või abikaasa käest saate teada kõik, mis on vaja.

Tervitades Liisa Maar

Minu telefon: 6735173 ja minu aadress: Liisa Maar- Tööstuse 2-4 Turba, Nissi vald, Harjumaa 76201.

Kommentaar lõpetuseks

Raamatu autor **Kalev Nõmm** kasutas uurimistöös Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivi materjale, mälestusi küla kaaslastelt (aatekaaslastelt), oma üleelatut ja lapsepõlves ning noorusaastatel nähtut.

Raamatus kirja pandu eesmärk oli jäädvustada Allmäe küla ajalugu Põhja Kaukaasias.

„Eestlastele on see mitme põlvkonna esivanemate elatud ja elamata jäänud elu ja saatus, mis on killuke kogu meie rahva saatusest ja ajaloost. Seda peab teadma ja seda vajab iga eestlane, et osata hinnata oma maa praegust iseseisvust ja inimeste vabadust ning olla valmis oma Isamaad ja kodu kaitsma.“

Kalev kaotas varakult oma lapsepõlves vanemad ja kodu. Ta oli väga tagasihoidlik juba kooliaastail. Oli ka töökas mees ja hea abikaasa, isa ja vanaisa.

Teda meenutavad hea sõnaga perekond, koolikaaslased ja koduküla rahvas. Ise on ta aga raamatus varju jäänud.

Elu oli seda talle õpetanud.

Hilda Sabbo
2007, Tallinnas.